

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ІАП НААН

Історико-бібліографічна серія
"Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія"
Книга 16

В. М. САМОРОДОВ, С. В. ПОСПЄЛОВ,
Л. А. ГЛУЩЕНКО, Н. І. КУЦЕНКО

ВИСОКІ ВІТРИЛА
ЖИТТЯ
ЛІДІ ШЕЛУДЬКО

На посвяту 85-річчя від дня народження
кандидата сільськогосподарських наук,
лауреатки премії імені Л. П. Симиренка
Л. П. Шелудько

Науковий редактор В. М. Самородов



Полтава
"Дивосвіт"
2023

УДК 631.5/9:633.88 "18/19" Шелудько
С 17

Історико-бібліографічна серія
**"Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія"**
заснована доцентом Полтавського державного аграрного університету
В. М. Самородовим у 2005 р.

Рецензенти:

В. М. Тищенко, доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України, завідувач кафедри селекції, насінництва та генетики Полтавського державного аграрного університету;

С. Л. Кигим, науковий співробітник науково-експозиційного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Самородов В. М., Поспелов С. В., Глущенко Л. А., Куценко Н. І.

С 17 Високі вітрила життя Лідії Шелудько / за наук. ред. В. М. Самородова. – Полтава: Дивосвіт, 2023. – 116 с.

ISBN 978-617-633-321-0.

У книзі розповідається про життєвий шлях та наукові досягнення відомої української селекціонерки лікарських рослин Лідії Шелудько, зокрема про виведені нею шість сортів м'ятки, а також про нові сорти змієголовника молдавського, материнки звичайної, жовтушника розлогого, жовтушника лакфіолевидного, ромашки лікарської та подорожника великого.

УДК 631.5/9:633.88 "18/19" Шелудько

© Самородов В. М., 2023.

© Поспелов С. В., 2023.

© Глущенко Л. А., 2023.

© Куценко Н. І., 2023.

© Дивосвіт, оригінал-макет, 2023.

ISBN 978-617-633-321-0.



Лідія

Лідія Панасівна ШЕЛУДЬКО
(1937–2019)

ЕНЕРГЕТИКА ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ПОСТУПУ ЛІДІЇ ШЕЛУДЬКО (1937–2019)

*Жага життя – і в ній нема зупину.
Не раз перемісить потрібно глину,
Щоб повернути творчу первосуть.
В зеленому – дозрілу силу суть...*

Сергій Бурлаков

У покращенні здоров'я населення України велике значення має високоякісна сировина лікарських рослин, і потреба в ній повсякчас зростає. Щоб отримати її, потрібна праця фахівців різних профілів, але головну роль відіграють селекціонери. Створення нових сортів вимагає всебічних знань та багаторічної цілеспрямованої роботи.

Усе це було притаманне Лідії Панасівні Шелудько. Вона досягла вершин професійної майстерності, заклавши надійні засади селекції м'яти – однієї з найулюбленіших рослин українців. Упроваджені Лідією Панасівною інноваційні ідеї та підходи продовжили кращі традиції попередників, а саме: А. Є. Зайкевича, М. О. Львова, Г. М. Кучмая і Т. Я. Чубарової. Все це надало її роботі не локальний, а пріоритетний всеукраїнський вимір. Л. П. Шелудько вкотре закріпила за Лубенщиною славу провідного регіону із селекції й культивування м'яти в нашій державі.

Про це красномовно свідчать наведені у книзі факти майже 45-річного служіння Лідії Панасівни селекційній науці.

У 1961 році, будучи молодим спеціалістом, вона почала працювати з іншими лікарськими культурами, але згодом не побоялася взятися за селекцію головної візитівки Удайського краю – м'яти. Коли в 70-х роках минулого сторіччя було ухвалене рішення про закриття роботи з нею на Дослідній станції лікарських рослин, Л. П. Шелудько першою вказала на хибність такого рішення керівництва Всесоюзного інституту лікарських і ароматичних рослин. Обіймаючи в той час посаду молодшого наукового співробітника, вона з власної ініціативи полетіла до головного інституту захищати цей напрям досліджень. Лідія Панасівна аргументовано довела помилковість цього рішення і необхідність ведення на Станції селекції м'яти задля отримання аптекарського листа. Згодом життя підтвердило далекоглядність, а головне – професійність Л. П. Шелудько. Про це свідчить той факт, що за період від 1926-го по 2008-й рік на Дослідній станції було створено 10 офіційно зареєстрованих сортів м'яти. Сім із них – авторства Л. П. Шелудько. В колишньому СРСР, а нині – в Україні вони займають найбільші площі. А сорт Чернолиста став Державним стандартом м'яти на аптекарський лист. І це далеко не всі здобутки селекціонерки. З книги читач дізнається й про інші, не менш вагомі її досягнення. Завдяки їм Л. П. Шелудько ввійшла до інтелектуального авангарду співробітників Дослідної станції лікарських рослин НААН, яка існує вже понад 105 років і плідно працює на благо України.

І це не випадково. Завдяки зібраним у книзі матеріалам перед читачем постає не лише науковиця, а й надзвичайно порядна людина, слова якої ніколи не розходилися з ділами. Будь-яку справу вона завжди доводила до логічного за-

вершення. Вчений за покликанням і оптиміст по життю, Лідія Панасівна була переповнена творчими планами не лише наукового спрямування.

Вона була справжнім трудоголіком і великою патріоткою України, Полтавщини й Лубенщини зокрема. Прищеплена змалку батьками шана до рідного краю, де народилась і зросла, зробила героїню книги втіленням чеснот, притаманних кращим представникам нашої нації: гостинності, гречності, почуття гумору. Такі риси характеру разом із працелюбністю були головними чинниками, які дозволили їй гідно витримати всі негаразди життя.

Тож раді, що нам удалося дослідити і проаналізувати життя та професійний шлях Королеви м'ят із Березоточі*. Будемо раді, якщо до такого ж висновку дійдуть і читачі книги. Приємно, що вона побачила світ на збігу двох важливих ювілеїв: 85-річчя від дня народження Л. П. Шелудько та 100-річчя Лубенського району Полтавської області, який вона уславила своїм життям та подвижницькою працею.

Автори

* Так Л. П. Шелудько називали в колах знавців лікарських рослин.

**ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
КАНДИДАТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК,
СТАРШОГО НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИКА
ЛІДІ ПАНАСІВНИ ШЕЛУДЬКО**

- 20 листопада 1937 Народилася в м. Краснокутськ Харківської області.
- 1947 Переїхала разом із батьками до м. Лубни Полтавської області.
- 1954 Закінчила зі срібною медаллю середню школу № 2 в м. Лубни.
- 1955–1960 Студентка плодоовочевого факультету Уманського сільськогосподарського інституту, який закінчила з дипломом вченого агронома-плодоовочівника.
- 1960–1961 Агроном плодового розсадника радгоспу "1 серпня" Валківського району Харківської області.
- 1961–1987 Молодший науковий співробітник відділу селекції та насінництва Української зональної дослідної станції лікарських рослин ВНДІЛПАР у с. Березоточа Лубенського району Полтавської області.
- 1961–1964 Створила покращену (майже безколочкову) популяцію вовчуга польового, придатного для механізованого збирання насіння.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ...

- 1961–1973 Одержала покращену популяцію ромашки лікарської, на основі якої створила сорт Азулена (співавтори О. М. Перелова, М. В. Глазова, А. І. Брикін).
- 1969–1980 Першою в колишньому СРСР розпочала селекцію подорожника великого і створила сорт Полтавський (співавтори В. О. Рак, Н. Т. Конон).
- 1974–1975;
1975–1977 Депутат Лубенської районної Ради депутатів трудящих.
- 1974 Згідно з планом співробітництва з країнами РЕВ перебувала в науковому відрядженні в Інституті рози, ефіроолійних і лікарських рослин (м. Казанлик, Болгарія), де ознайомилась із селекційною роботою з м'яти та відбрала кращі її сортозразки (30 шт.).
- 1975–1979 Провела випробування в Україні завезених із Болгарії сортозразків м'яти та виділила кращі з них для селекційних програм.
- 1977–1994 Першою на Станції почала займатися селекційно-насінницькою роботою із жовтушником лакфіолевидним, створивши його популяцію, а на її основі – сорт Сонячний (районований у 2002 р.).
- 1977–1998 Першою в Україні провела селекційно-насінницьку роботу із жовтушником розлогим та передала у сортопробування сорт Пам'яті батька (районований у 2011 р.).
- 1981 У Молдові районовано сорт м'яти Згадка селекції Л. П. Шелудько (співавтори В. О. Стіхін, Г. Г. Шаповал).

- 1985 У засіданні Вченої ради Головного ботанічного саду АН СРСР (м. Москва) захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему "Исходный материал и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины".
- 1985 Нагороджена бронзовою медаллю ВДНГ СРСР.
- 1985 В Україні районовано сорт м'яти Чорнолиста селекції Л. П. Шелудько (співавтори Г. С. Турсін, В. О. Стіхін).
- 1986 Нагороджена орденом "Знак Пошани".
- 1986 Нагороджена медаллю "Ветеран праці" та занесена до книги Трудової слави Станції за плідну 25-річну працю.
- 1987–1992 Старший науковий співробітник відділу селекції та насінництва Української зональної дослідної станції лікарських рослин ВНДІЛІАР.
- 1989 В Україні та Молдові районовано сорт м'яти Лубенчанка селекції Л. П. Шелудько (співавтори Г. Г. Шаповал, О. І. Українець).
Нагороджена знаком "Винахідник СРСР".
- 1990 Провідний науковий співробітник відділу селекції та насінництва Дослідної станції лікарських рослин.
- 1992–2005
- 1993 У складі експозиції України на Міжнародній виставці садівництва "Експо-93" (м. Штутгарт, Німеччина) була її експонентом. Представлений сорт м'яти Лідія селекції Л. П. Шелудько був відмічений срібною медаллю, а сорти Згадка і Чорнолиста відібрані для наступного випробування.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ...

- 1993–1999 Член Ради ботанічних садів та дендропарків України.
- 1994–2008 Створила популяцію материнки звичайної, а на її основі – сорт Україночка, районований у 2008 р. (співавтори А. Т. Горбань, Н. С. Білик, Н. М. Скрипник).
Одержала сортопопуляцію змієголовника молдавського, а на її основі створила сорт Запашний, районований у 2008 р. (співавтор О. А. Порада).
- 1999 В Україні районовано сорт м'яти Лідія селекції Л. П. Шелудько (співавтор О. І. Українець).
- 2002 В Україні районовано сорт м'яти Мама селекції Л. П. Шелудько (співавтори Н. С. Білик, Н. М. Скрипник).
- 2004 Вийшла друком монографія "М'ята перцева (селекція і насінництво)".
- 2007 За багаторічну плідну співпрацю з Херсонським державним аграрним університетом удостоєна звання "Почесний доцент".
- 2007 За цикл робіт з інтродукції, селекції та насінництва м'яти удостоєна премії імені Л. П. Симиренка НАН України.
- 2008 До Реєстру сортів рослин, поширених в Україні, занесені сорти селекції Л. П. Шелудько Лебедина пісня та Посульська лінаноольна.
- 2013 Вийшла друком (у співавторстві з Н. І. Куценко) монографія "Лікарські рослини (селекція і насінництво)"
- 3 лютого 2019 Пішла із життя на 82 році в м. Лубни, похована на міському кладовищі Новоківське.

ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО (1937–2019): ЗАГАЛЬНИЙ ТА ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ ЖИТТЯ

Календар пам'ятних дат української аграрної науки ознаменувався важливою річницею – 85-річчям Лідії Панасівни Шелудько, званої в Україні й за її межами діячки в царині лікарського рослинництва, невтомної, послідовної інтродук-



*Лубенська середня школа № 2. 1950-ті рр.
Фото з архівного сектору виконкому Лубенської міської ради*

торки м'яти та найрезультативнішої селекціонерки [2].

Народилася Лідія Панасівна 20 листопада 1937 року в м. Краснокутськ Харківської області в родині адвоката. В 1954 році зі срібною медаллю закінчила середню школу в м. Лубни Полтавської області.

Романтик за натурою, вона мріяла стати археологом. Проте доля розпорядилась інакше, і розкривати таємниці історії їй не судилося. Замість історичного факультету університету вона вступила до Уманського сільськогосподарського інституту на плодоовочевий факультет, де навчалася протягом

1955–1960 років. Отримала диплом із відзнакою за фахом "Вчений агроном-плодоовочівник" [2, 5, с. 369].

Цей інститут славився добре організованим навчальним процесом і чудовими експериментальними полями, садами та дослідними ділянками. Вчилися тогочасні студенти із бажанням, адже все було для них таким цікавим, новим, невідомим. Опікувалися ними високопрофесійні викладачі, серед яких було немало доцентів і професорів, зокрема всесвітньо відомий агротехнік професор С. С. Рубін, уславлений помолог і садівник О. С. Андрієнко, знавець плодових і польових культур Г. К. Карпенчук – вони стали для студентів справжніми наставниками. Ставлення до занять та практик було серйозне, відповідальне, бо соромно не знати предмет або чогось не вивчити в таких знаних фахівців. Ліда та її однокурсники дуже поважали викладачів, намагалися запам'ятати кожне їхнє слово. Семінари, практичні заняття і польова практика проводилися надзвичайно цікаво. Багато студентів на виробничій практиці після четвертого курсу вже керували ланками, бригадами, розсадниками. Разом із тим встигали зробити щось і для душі. Наприклад, Ліда була активною учасницею художньої самодіяльності. Весела, кмітлива, з природним почуттям гумору, вона об'єднувала навколо себе студентський загаль. А як швидко і вправно працювала під час практики, хоча обсяг робіт був досить значним. Якщо доводилося сапати, то по 2–3 сотки, а яблука збирати – так по 100–150 кг за день. Група, в якій вчилася Лі-



*Лідія Шелудько –
студентка-випускниця
Уманського сільськогоспо-
дарського інституту.
Умань, 1960 р.*

да, складалась лише з дівчат, і завжди була першою, бо, зробивши своє завдання, кожна спішила допомогти іншій. Тому в них не було відстаючих.

Ліда підготувала й захистила перед Державною екзаменаційною комісією дуже цікаву і досить незвичну, як на той час, дипломну роботу: "План цветочно-декоративного оформлення парка ім. 40-летия Октября города Умани". Голова Державної екзаменаційної комісії, директор Млівської дослідної станції садівництва, звернув увагу на це дослідження і навіть запропонував його авторці посаду наукового співробітника відділу квітництва в очолюваній ним знаменитій



Науковий співробітник Станції. 60-ті рр. XX ст.

установі, де тоді займалися квітництвом. Але молода випускниця відмовляється і за власним бажанням у 1960 році їде на виробництво. Вона мріє присвятити себе практичній роботі, тому обирає посаду агронома плодового розсадника радгоспу "1 серпня" Валківського району Харківської області.

Проте в середині січня 1961 року доля повертає молоду фахівчиню на стезю науки, вона починає працювати в знаній та єдиній за своїм професійним спрямуванням установі на-



Працівники відділу селекції Дослідної станції лікарських рослин Сидять: м. н. с. Лідія Панасівна Шелудько, м. н. с. Іван Васильович Бойченко, завідувач відділу селекції Олексій Павлович Тараніч, с. н. с. Леонарда Михайлівна Кондратенко; стоять: агроном Ганна Кузьмівна Головка, лаборант Марина Никифорівна Білик, лаборант Ольга Михайлівна Перепелова, лаборант Ольга Григорівна Шаповал, лаборант Марія Прокопівна Киричок. Березоточа, 60-ті рр. ХХ ст.

пої держави – Українській дослідній станції лікарських рослин, якій присвячує понад 44 роки свого життя, здолавши шлях від молодшого наукового співробітника до провідного наукового співробітника відділу селекції та насінництва нині вже Дослідної станції лікарських рослин [2, 4, 5].

За період своєї наукової діяльності Л. П. Шелудько не тільки самовіддано виконувала складну селекційну роботу, а й щороку керувала практикою студентів різних фармацевтичних вузів і технікумів колишнього радянського союзу й України. Крім того, за сумісництвом викладала в Полтавському сільськогосподарському технікумі з підготовки керівних кадрів.

Лідія Панасівна також цілеспрямовано працювала над упровадженням наукових розробок у виробництво. З цією

метою вона декілька разів на рік їздила до спеціалізованих господарств із вирощування лікарських рослин. Селекціонерка була активним учасником багатьох конференцій, нарад і з'їздів, з трибуни яких пропагувала не лише власні наукові розробки, а й досягнення колективу Станції. Особливо пам'ятним для неї був Міжнародний конгрес генетиків і селекціонерів, який проходив у стінах Московського університету імені Ломоносова впродовж 15 днів. Довгий час науковця була членом Ради ботанічних садів України.

Л. П. Шелудько завжди брала активну участь у громадському житті установи. Шість разів поспіль її обирали членом профспілкового комітету колективу, а також депутатом Лубенської районної ради двох скликань (1974–1975 рр. та 1975–1977 рр.), де працювала секретарем комісії з охорони здоров'я. Таку високу довіру Лідія Панасівна заслужила завдяки своїй принциповості й справедливості, вмінню об'єктивно розібратися в будь-якій складній ситуації, доходити, як-то кажуть, до самої суті питання, яке розглядалось.

Романтична вдача та потяг до пізнання всього нового не полишали Лідію Панасівну й поза роботою. Кожної відпустки, обираючи новий туристичний маршрут, вона відвідала одинадцять республік колишнього СРСР із п'ятнадцяти, підкорила вершину карпатської Говерли, кримської Ай-Петрі, казахських Великих та Малих Алатау. Затамувавши подих, милувалася красою озера Ріца на Кавказі, напруживши сили, мандрувала пустелею Тукумського заповідника в Казахстані, відвідала колишню Чехословаччину, Польщу, Болгарію, Фінляндію й навіть далеку Індію.

Художня самодіяльність теж була одним із її захоплень. Ще навчаючись у четвертому класі, зіграла свої перші аматорські ролі, згодом була сцена інституту, а вже на Станції декілька поколінь співробітників знали її як неперевершену виконавицю характерних героїнь із творів українських класиків, надто Проні Прокопівни зі знаменитої комедійної

п'єси "За двома зайцями" Михайла Старицького.

Як бачимо, в неї на все вистачало часу та снаги, але на першому плані завжди був науковий пошук. На матеріалах вивчення колекцій генофонду м'яти та результатах її селекції Л. П. Шелудько в 1985 році захистила при Головному ботанічному саду АН СРСР (м. Москва) дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему "Исходный материал и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины". Вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю



Лідія Шелудько в години творчої праці. Березоточа, 80-ті рр. ХХ ст.

"Селекція і насінництво" їй було присвоєне в 1988 році [4, 5].

До цього Л. П. Шелудько йшла майже 25 років, Вона створила найбільшу в Україні колекцію м'яти, яка налічувала 237 зразків (видів, підвидів, сортів, сортозразків) вітчизняної та зарубіжної селекції. Їх вивчення за 20 тестами дало змогу виділити за комплексом господарсько-цінних ознак перспективні для наступної селекційної роботи види і сорти.

Згідно з планом співробітництва з країнами колишнього РЕВ, Лідія Панасівна в 1974 році була направлена в Інститут рози, ефіроолійних і лікарських рослин у місто Казанлик (Болгарія). Ознайомившись там із селекційною роботою з м'яти, вона привезла кращі сорти селекції Інституту та зразки (30 номерів) [5, с. 369]. Л. П. Шелудько першою з вітчизняних науковців провела їх випробування в умовах України (1975–1979 рр.) з метою визначення придатності для вирощування та використання в селекційних цілях [5, с. 369]. Із наяв-



Лідія Шелудько з колегами Леонардою Кондратенко і Тетяною Гончаренко веде облік біометричних показників цмину

ного матеріалу вона виділила сорт Софія як найбільш цінний зразок для наступного вивчення насінневого покоління під час створення на його основі нових культиварів з метою вирощування на аптечний лист в умовах Лісостепу України [5, с. 156].

Дослідниця встановила, що одним із найважливіших напрямів селекції м'яти є відбір на фертильність. Поряд із штучною гібридизацією видів для прискорення селекційного процесу Л. П. Шелудько рекомендувала проводити схрещування фертильних і чоловічо-стерильних форм в умовах ізоляції з обов'язковим добором у генеративному потомстві. Для селекційної практики були рекомендовані конкретні види, сорти і комбінації схрещувань із метою створення нового вихідного матеріалу [4].

Для отримання ефірної олії та ментолу Л. П. Шелудько вивела сорти м'яти Лубенчанка та Згадка, у їхній сировині міститься 3,4% ефірної олії з вмістом загального ментолу 81–88%. Для отримання сировини на аптечний лист ство-

рено сорти м'яти Чорнолиста, Лідія, Мама та Лебедина пісня. Сорт Чорнолиста Державною комісією із сортовипробування визнаний державним стандартом м'яти на аптечний лист. Сорти Лідія, Мама, Лебедина пісня за виходом ефірної олії перевищують стандарт в 1,8–2 рази, тому рекомендовані до комплексного використання як на аптечний лист, так і на ефірну олію, вміст якої становить від 3,54 до 4%. Ці культивари під час вирощування на аптечний лист зручні для механізованого збирання, екологічно пластичні, мають перцевий букет із приємним ароматом олії і листа. Їх висока якість визнана на численних виставках і презентаціях, зокрема на Міжнародній виставці садівництва "Експо-93" (м. Штутгарт, Німеччина). Сорт Лідія відмічений срібною медаллю, а сорти Згадка і Чорнолиста успішно пройшли випробування в Німеччині. Крім них, створено сорт



Працівники відділу селекції та колеги. Зліва направо сидять: Лідія Панасівна Шелудько, Анатолій Тимофійович Горбань, Ніна Миколаївна Куценко; стоять: Наталія Іванівна Куценко, Ніна Іванівна Марченко, Світлана Миколаївна Бобоха, Олександр Георгійович Губаньов, Олександра Абдибаївна Порада. Березоточа, 1996 р.

м'яти довголистої Посульська ліналоольна, ефірна олія якої містить ліналоол (86,2%), що використовується в парфумерній і хіміко-фармацевтичній промисловостях [3, 5].

Завдяки інтенсивній і цілеспрямованій науковій роботі Лідія Панасівна створила популяції низки лікарських культур: вовчуга польового (1965 р.), ромашки лікарської (1974 р.), подорожника великого (1976 р.) та три сортозразки м'яти [5, с. 370]. Працюючи на Станції, Л. П. Шелудько самостійно чи у співавторстві створила одинадцять сортів лікарських культур, а саме: м'яти – Згадка, Лубенчанка, Чорнолиста, Лідія, Мама, Лебедина пісня, Посульська ліналоольна; змієголовника молдавського Запашний; материнки звичайної Україночка; жовтушника розлогого Пам'яті батька; жовтушника лакфіолевидного Сонячний. Лідія Панасівна також є співавторкою районованих сортів ромашки лікарської Азулена і подорожника великого Полтавський [5].

За успіхи в наукових дослідженнях Лідія Панасівна нагороджена медаллю "Ветеран праці" (1985 р.), орденом "Знак Пошани" (1986 р.), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР (1985 р.), знаком "Винахідник СРСР" (1990 р.), численними грамотами, дипломами і подяками. За вагомий внесок у роз-



Нагороди Л. П. Шелудько: 1) медаль "Ветеран праці"; 2) орден "Знак Пошани"; 3) бронзова медаль ВДНГ СРСР; 4) знак "Винахідник СРСР"

виток лікарського рослинництва України її ім'я включене до четвертої книги серії "Українські вчені-аграрії ХХ століття" (2001 р.). За визначні наукові досягнення ім'я Л. П. Шелудько занесене до Книги трудової слави Станції. У 2007 році вона отримала почесне звання доцента Херсонського державного аграрного університету, стала лауреаткою премії імені Л. П. Симиренка Національної академії наук України – останнє, особливе академічне визнання внеску в розвиток вітчизняної селекції.

Плідна праця Лідії Панасівни знайшла відображення в 23 закінчених наукових розробках, 168 публікаціях, зокрема в монографіях "М'ята перцева (селекція і насінництво)" (2004 р.), "Лікарські рослини (селекція і насінництво)" (2013 р.), захищена 13 авторськими свідоцтвами на сорти рослин [4, 5].

Тож зазначена ювілейна дата – чудовий привід для підсумку творчих і наукових надбань Лідії Панасівни упродовж життя. Їй завжди було чим пишатися, нам же слід дякувати лубенській служительці богині Менти. Результати поступу Л. П. Шелудько відчутні не лише сьогодні, вони ще багато років будуть прославляти наш край неперевершеними напрацюваннями знаної селекціонерки!

Література

1. Самородов В. Запашні шедеври королеви м'ят // Трудова Полтавщина. – 2007. – 27 квіт. – С. 8.
2. Самородов В. Увінчана лаврами та м'ятою // Зоря Полтавщини. – 2007. – 4 трав. – С. 11.
3. Самородов В. Н., Поспелов С. В. Непревзойденные сорта мяты: грани таланта Лидии Шелудько // Агровісник Україна. 2007. – № 12. – С. 48–50.
4. Шелудько Л. П. М'ята перцева (селекція і насінництво). – Полтава : ВАТ Вид-во Полтава, 2004. – 200 с.
5. Шелудько Л. П., Куценко Н. І. Лікарські рослини (селекція і насінництво). – Полтава, 2013. – 476 с.

С. В. Клименко, доктор біологічних наук,
провідний науковий співробітник.
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка
НАН України, Київ, Україна

БІОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ЛІДІ ШЕЛУДЬКО

*Який чудовий, світла повний
на серці спомин тріпотить...*

Володимир Свідзинський

Далекий 1955 рік минулого століття, Уманський сільськогосподарський інститут, відомий у колишньому радянському союзі як найславетніший вищий навчальний заклад із багатою історією та традиціями. Саме тут були зосереджені наукові дослідження із садівництва (символічно, що зараз він по праву зветься Уманський національний університет садівництва). Тут працювали видатні вчені й з інших галузей сільського господарства: ґрунтознавства, овочівництва, технології переробки, захисту рослин. Студентам викладали вчені світового рівня. Досі пам'ятаю лекції С. С. Рубіна, його класичні праці з ґрунтознавства не втратили актуальності й нині.

Ну і, звичайно ж, Софіївка! Хто не чув про знаменитий рукотворний зелений архітектурний витвір із його легендарною історією?!

Наш факультет плодовоовочівництва був невеликим – лише 50 студентів, 2 групи, агрофак – утричі чисельніший – 175

майбутніх агрономів. Конкурс був дуже великим, особливо на факультет плодоовочівництва. Вступали до інституту і хлопці після армії, і випускники технікумів, їх було багато – тих, хто вже свідомо обрав шлях агронома. Приходили і зовсім молоді, після школи, але це були відмінники навчання, юні натуралісти, які з дитинства мріяли стати садівниками. Деякі з них жили у великих містах, але без вагання приїхали до Умані. Серед них і Ліда Шелудько, Лідія Панасівна, яка вже тоді мріяла про роботу з рослинами і, за її словами, була вдячна долі, що обрала професію агронома.



Лідія Шелудько в студентські роки

Вона прибула з Харківщини, Женя Михайлова і Валя Невзорова – з Києва, Володя Семенюк і Гена Росачинський – із Черкас, чимало студентів – із Миколаєва, були і з Західної України, а Наташа Коляснікова – з Москви, – цікава географія! По-різному склалися долі випускників, та всі вони стали фаховими спеціалістами – агрономами, директорами радгоспів, головами колгоспів, багато обрала шлях науковців. В'ячеслав Михайлов –

член-кореспондент НААН України, відомий селекціонер, автор всесвітньо відомих сортів сої. В Інституті загального землеробства НААН України пропрацював 60 років! А Олександр Ружицький став державним діячем.



Зустріч через 60 років

За традицією ми, випускники, збиралися через кожні п'ять років, під час зустрічей і "звітувалися", і спілкувалися. Пізніше вже зустрічалися щороку. Швидкоплинне життя! Після закінчення інституту промайнуло понад 60 років!

Більшість випускників роз'їхалися на роботу за призначеннями – ми мали відпрацювати три роки. Це роки пошуків, адаптації, усвідомлення необхідності ухвалення важливих рішень як в особистому житті, так і на роботі.

Прагнучи до нових знань, до оволодіння більш досконалими методиками, Лідія Панасівна після закінчення аспірантури у ВІЛАРІ (Всесоюзному інституті лікарських і ароматичних рослин) у Москві успішно завершила наукові

дослідження за темою дисертаційної роботи. Спеціалізованою Вченою радою Головного ботанічного саду Академії Наук СРСР у Москві їй було одногосно присуджено ступінь кандидата сільськогосподарських наук.

Свої наукові дослідження Лідія Панасівна присвятила лікарським рослинам, селекції нових сортів різних видів, але особливу увагу приділяла м'яті перцевій, попит на сировину цієї рослини для різних галузей був дуже високим. Її використовують у харчовій, кондитерській і фармацевтичній промисловостях, а особливо – у медицині.

Робота селекціонера копітка і непроста: вивчення вже досягнутого, залучення до селекції цінного вихідного матеріалу, оцінювання, випробування на сортодільницях, передача до сортовипробування. Зате яка радість, коли омріяний сорт виправдовує сподівання і його нарешті схваляють! Адже стільки праці, терпіння, сподівань вкладено у своє дітище! Сенсом і результатом праці Лідії Панасівни стали впроваджені в життя нові покоління м'яти з чітко продуманими, окресленими вимогами: Мама, Лідія, Лебедина пісня та ін. У них вкладено багато роботи й сподівань, а в назви – лірики, іноді – смутку.

Практична діяльність видатної селекціонерки була пов'язана з науковими пошуками, спілкуванням з однодумцями, обміном досвідом. Вона автор багатьох наукових статей, монографій, активний учасник конференцій, семінарів, з'їздів. Але це лише один бік її життя.

Високоосвічена, інтелігентна, відповідальна, допитлива, порядна і водночас скромна – такою її запам'ятали учні, колеги і однодумці. Загострене почуття справедливості й відповідальності – ось основні риси, притаманні Лідії Панасівні. Її батько, відомий правозахисник, юрист, був совісною і високоморальною людиною, а мама – лагідною дружиною, справжньою берегинею домашнього затишку.

В родині панувала атмосфера взаємної поваги як одне до одного, так і до інших. Ось у такій атмосфері виховувалася майбутня науковиця. Тому характерні для неї влучні, а деколи й саркастичні вирази ніколи не були образливими – це був своєрідний захист, реакція на неадекватні висловлювання чи незаслужені зауваження.

Лідія Панасівна дуже уважно ставилася до батьків, які мешкали в Лубнах, у будинку, який придбали після приїзду з Харкова. Хоча вона й працювала в Березоточі, та допомагала їм по господарству: на присадибній ділянці у них був невеличкий город, садочок, квіти. Вона встигала і на роботі, і вдома! Лідія Панасівна ніколи не цуралася фізичної праці, закладаючи досліди і доглядаючи за рослинами,



Прийомка дослідів у відділі селекції і насінництва. Огляд дослідів шавлії лікарської. Зліва направо: Іван Васильович Бойченко (старший науковий співробітник відділу селекції та насінництва; саме він проводив дослідження із шавлією лікарською), Леонарда Михайлівна Кондратенко (молодший науковий співробітник відділу селекції та насінництва), Лідія Панасівна Шелудько (молодший науковий співробітник відділу селекції та насінництва), Олександр Іванович Філіпов (директор станції), Віктор Григорович Миколенко (водій), Олександр Іванович Максимейко (молодший науковий співробітник відділу механізації). 1966 р.

вона копала, сапала, садила – навички, здобуті ще в інституті, де ми пройшли фізичне загартування на полях і в садах учгоспу, стали їй у пригоді.

Гостинність Лідії Панасівни відмічали всі, хто бував у неї. Дні народження, свята і просто зустрічі з нею завжди були щедрими на душевність, зворушливими й наповненими сердечним теплом. Завзята мандрівниця! Ось ще одна важлива грань життя селекціонерки, яка не обмежувалась робочими поїздками на сортодільниці, науковими візитами до спеціалістів, участю в конференціях, семінарах і з'їздах, де йшлося про наукові пошуки і досягнення Дослідної станції. Вона збагачувала свої знання в Індії, Польщі, Румунії, Молдові, Болгарії, у славнозвісній Долині роз. Із Болгарією виконувалось багато спільних наукових досліджень із селекції пряно-ароматичних рослин. Лідія Панасівна завжди гостинно приймала не лише іноземних колег, а й українських селекціонерів і ботаніків.

Не можна не згадати захоплення Лідії Панасівни мистецтвом і музикою – це особлива сторінка її життя. Дуже любила театр. Буваючи на сортовипробуваннях м'яти неподалік від Львова, обов'язково відвідувала знаменитий оперний театр імені Марії Заньковецької. Мені пощастило разом із нею насолодитися талановитими виступами акторів і неповторною "львівською" атмосферою любові глядачів до високого мистецтва. Про відвідання драматичного й оперного театрів у Києві домовлялися заздалегідь: знайомилися з репертуаром, я замовляла квитки, Лідія Панасівна приїздила до мене, і з великим задоволенням ми занурювалися в чудові театральні дійства! Це незабутні часи спілкування, спогадів, обговорення наукових питань. Ми часто засиджувалися за редактуванням чергових публікацій, монографій, які вона не втомлювалася писати. Як-от остання її робота з історії Дослідної станції в Березоточі – капітальне дослідження про

участь співробітників у роботі станції, а також їхнього внеску в наукові досягнення закладу.

Активна громадська діяльність – окрема сторінка життя Лідії Панасівни, про це напишуть її колеги. Вона ніколи не була осторонь вирішення різноманітних виробничих питань, завжди намагалася допомогти колезі чи будь-кому, хто цього потребував.

Усе, що робила в житті, вона робила самовіддано. Наприклад, могла не спати ніч, аби закінчити статтю чи підготувати доповідь на конференцію, а потім сказати: "Працювала, аки звір!". Почуття гумору було з нею завжди! Навіть найскладніші ситуації вона "нейтралізувала" дотепним, влучним і абсолютно не образливим жартом.

З якими труднощами їхала вона на останню зустріч випускників! Їхала, щоб зустрітися, поспілкуватися з однокурсниками через 59 років. Ми постійно поверталися до нашої Alma Mater, аби знову і знову пройти знайомими коридорами, заглянути в улюблені аудиторії, подивитись на портрети наших незабутніх наставників, порадіти за молоде покоління майбутніх учених у галузі садівництва, плідництва, котрим належало працювати вже із застосуванням нових досягнень сільськогосподарської науки і технологій. Нас, "старших", залишилося вже небагато з різних причин, але ми приїхали, прилетіли (були й такі!), прийшли! І Лідія Панасівна, незважаючи на хворі ноги, була на зустрічі, як завжди, оптимістична і радісна.

Щедро вродили тієї осені яблуні, груші, айва й кизил, багато років тому висаджені нею на обійсті, свідки її любові до життя, відданості Природі та своєму обов'язку перед нею. Активне, змістовне життя Лідії Панасівни було наповнене жагою до знань, улюбленою роботою, невичерпним оптимізмом, повагою до людей і вірою у світле майбутнє нашої країни.

Н. І. Куценко, кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник.
Дослідна станція лікарських рослин ІАЕ НААН

СОРТОВИЙ ДОРОБОК ЛІДІЇ ПАНАСІВНИ ШЕЛУДЬКО ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА УКРАЇНИ

Селекційні дослідження, їхній шлях з етапами стрімкого розвитку і прогресу, стагнації та спадів пов'язані з ученими-селекціонерами, відданими цій справі від початку й до останнього подиху.

Серед селекціонерів лікарських та ефіроолійних рослин такою вченою була Лідія Панасівна Шелудько. Її внесок у розвиток лікарського рослинництва досить значний. У її доробку 13 визнаних сортів, створені та виділені численні перспективні зразки, які зібрані й вивчені за 20 тестами унікальної вітчизняної колекції м'яти, що містить 237 зразків, 18 видів, 68 сортів вітчизняної і зарубіжної селекції. Вивчення зразків колекції дозволило автору виділити за комплексом господарсько-цінних ознак перспективні для наступної селекційної роботи види і сорти м'яти.

Значним є і теоретичний доробок Лідії Панасівни, відображений у її монографіях "М'ята перцева. Селекція і насінництво" та "Лікарські рослини. Селекція і насінництво", методичних рекомендаціях, наукових публікаціях.

Діяльність Лідії Панасівни була нерозривно пов'язана з Дослідною станцією лікарських рослин, саме в цій установі формувались її наукові погляди та відбувалось становлення як успішного селекціонера. При цьому велике

значення мали наукова атмосфера в тодішньому відділі селекції та насінництва, визнані досягнення її колег і попередників у поєднанні з особистими якостями: цілеспрямованістю, наполегливістю та талантом від Бога.

Селекціонери культурних рослин і домашніх тварин у співпраці з виробничниками годують людство, а селекціонери лікарських рослин опосередковано зцілюють його. За понад сторічний період селекційних досліджень лікарських рослин над створенням нових сортів працювали як видатні особистості, так і рядові науковці. Біля витоків селекційних досліджень стояв Микола Олександрович Львов. Його по праву вважають батьком вітчизняної селекції лікарських рослин. Він мав надзвичайні організаторські здібності, умів вдало поєднувати теорію з практикою.

Микола Олександрович є і назавжди залишиться для прийдешніх поколінь науковців прикладом вірності обраній професії, самовіддачі в реалізації поставленої мети. Лідія Панасівна особисто не була знайома з М. О. Львовим, проте досить часто згадувала його, уважно перечитувала наукові праці вченого, робочі щоденники, звітні матеріали, чернетки рецензій, листів, що зберігались у той час в архіві відділу селекції та науковій бібліотеці станції. Особливе враження на неї справила його особиста бібліотека, яку в 1962 році після відходу Миколи Олександровича у вічність перевезли до Дослідної станції лікарських рослин разом із його прижиттєвим листом. У ньому колишній керівник установи з надзвичайною теплотою згадував роки роботи на Дослідній станції, відмічав, що саме в той період відбулося його ствердження як науковця, був сповнений надій щодо перспектив розвитку установи. Щиро бажав колективу успіхів і підкреслював, що вважає своїм обов'язком передати книги провінційній станції, бо саме тут вони конче необхідні.

Частина книг містила дарчі написи, що належали вчителям, колегам та друзям ученого, видатним особистостям, відомим далеко за межами України, таким як С. Г. Навашин, К. А. Пурієвич, М. Г. Холодний та ін. У душі молодой науковиці, котра тільки-но розпочинала свій шлях, напутне звернення колишнього керівника і водночас колеги, його щире бажання допомоги розвитку улюбленої справи лишили глибокий слід і назавжди закарбувалися в пам'яті. Вона згадувала Миколу Олександровича під час задушевних розмов у вузькому колі друзів, говорила про нього, як про людину і науковця, з котрого брала приклад упорядкованого усього свого творчого шляху.

Першим своїм наставником Лідія Панасівна вважала Тамару Якимівну Чубарову, саме під її безпосереднім керівництвом вона ступила на стезю науки. У далекому 1961 році та була завідувачем відділу селекції і насінництва. Вимоглива, об'єктивна та мудра наставниця-колега з досвідом роботи в складних умовах війни і водночас надійна подруга – такою згадувала її Л. П. Шелудько.

Трудова діяльність Тамари Якимівни впродовж усього життя була пов'язана з відділом селекції Української зональної дослідної станції лікарських рослин. У буремні роки війни, коли безпосередня наукова робота не проводилася, віддана науці патріотка зосередилась на збереженні селекційного матеріалу лікарських культур, що згодом дало змогу за короткий термін не лише відновити дослідження, а й домогтися значних успіхів. Сорт маку снотворного двоякого використання Новинка 198 був тривалий час неперевершений у зоні макосіяння і займав майже 90% площ, відведених під цю культуру в Україні, Росії та Казахстані. Результативним було його випробування і в окремих європейських країнах, тож впродовж восьми років цей сорт був стандартом. Визнання наукових досягнень колеги та наставниці

світовою спільнотою окрилювало молоде покоління відділу селекції і насінництва, а її наполегливість та відданість роботі були прикладом для наслідування.

Уже на схилі літ Лідія Панасівна, згадуючи свій шлях у науці, розповідала, що в перший робочий день Тамара Якимівна познайомила її з основними напрямками діяльності відділу, а першим "домашнім завданням" стала підготовка стислого конспекту про лікарські рослини, з якими колектив працював у той час. Особливу увагу рекомендувала звернути на такі види, як ромашка лікарська, вовчуг польовий, м'ята, порадила також літературні джерела для роботи. "Озброївшись книжками", вона всі вечори присвячувала вивченню досвіду використання, вирощування та покращення спадкових якостей цілющих рослин. За збігом обставин кімната, яку надали Лідії Панасівні на Станції, знаходилась поруч із кімнатою Тамари Якимівни, тому вони мали змогу спілкуватись і поза робочим часом. Будинок, де проживали науковці, знаходився на території садиби Станції, біля входу в парк, поруч з адміністративним корпусом. Родини з дітьми отримували дещо більші за розміром помешкання, а одинаки – зовсім невеличкі. Тамара Якимівна жила сама в тісній кімнатці, але в ній знайшлося місце для кількох етажерок із книгами, серед них більшість становили класичні видання із селекції, ботаніки, методики дослідної справи тощо. Помітивши зацікавленість молодого колеги, Тамара Якимівна залюбки давала потрібну літературу для опрацювання. В процесі спілкування переважна більшість розмов торкалася тематики роботи, це свідчило про те, що основним життєвим пріоритетом цієї людини, без перебільшення, була наука.

Планування, закладання та спостереження в перших польових дослідях також відбувались під керівництвом наставниці й супроводжувалися слухними пропозиціями, підказ-

ками та порадами. Між ними виникла якась особлива спорідненість душ, коли досвідчений учитель щиро старався поділитись і передати свої вміння та навички молодій колезі. З неприхованим жалем Лідія Панасівна неодноразово бідкалася, що їм довелося разом попрацювати менше двох років. Посівна 1962 року стала останньою для Тамари Якимівни.

Подібна відданість науці згодом буде прослідковуватись і в Л. П. Шелудько. У відділі селекції та насінництва на початку 60-х років працювали п'ять наукових співробітників: Т. Я. Чубарова, М. П. Ветчиніна, І. В. Бойченко, О. П. Тараніч та Л. П. Шелудько. У роботі було досить багато об'єктів, тож кожний із співробітників вивчав конкретні види: Марія Павлівна працювала з маруною цинерарієлистою, блекотою чорною та чебрецем звичайним; Іван Васильович – із лободою амброзієвидною, беладною, пасльоном часточковим, наперстянкою шерстистою, наперстянкою пурпуровою, валеріаною лікарською; Олексій Павлович досліджував питання, пов'язані з насінництвом; Тамара Якимівна поєднувала керівну роботу із селекцією маку снотворного. Лідія Панасівна почала працювати з м'ятою, ромашкою лікарською та вовчугом польовим.

З давніх-давен у наукових колах селекціонерів побутують три неписані правила: щоб досягти успіху в роботі зі створення нових сортів і гібридів рослин, потрібно трудитися з одними культурами, працювати в одному місці й довго жити. Усіх цих правил Л. П. Шелудько дотрималась, отож її можна вважати класичним селекціонером, який присвятив улюбленій роботі на Дослідній станції лікарських рослин 44 роки життя, і весь цей час вона працювала з м'ятою. Тому недарма знайомі й друзі величали її М'ятною королевою чи Королевою м'яти. Крім м'яти, Лідія Панасівна також проводила дослідження з іншими видами, окремі з них виявилися досить результативними.

Одним із перших об'єктів селекційних досліджень науковиці став вовчуг польовий. Основні ознаки, за якими проводилися селекційні дослідження, це урожай коріння, форма рослини (важливо для механізованого збирання), рівномірність дозрівання насіння, стійкість до осипання, невелика кількістю колючок та ін. Упродовж чотирьох років цілеспрямованого відбору вдалося стабілізувати вибраний зразок за більшістю ознак та розпочати покращення його хімічних властивостей із метою підвищення вмісту екстрактивних речовин.

У результаті проведених селекційних робіт досить швидко була виведена покращена популяція вовчуга польового з урожайністю коріння 11,9 ц/га та вмістом екстрактивних речовин 28%. Новий сорт за урожайністю коріння перевищив вихідний зразок, з яким розпочинали роботу, більш ніж удвічі (урожайність вихідного зразка – 5,1 ц/га). Урожайність насіння популяції з плантації першого року вегетації становила 0,5–1,5 ц/га, другого і третього років – відповідно 2,0 та 3,0 ц/га. Покращена популяція характеризувалась вирівняністю за морфологічними ознаками, відсутністю колючок, прямою формою рослин, що дозволяло застосовувати механізований збір насіння. Понад 30 років ця популяція вирощувалась для отримання сировини у виробничих умовах. Створення високопродуктивного зразка вовчуга польового шляхом комбінування методів добору за досить короткий за селекційними мірками проміжок часу стало першим успіхом Лідії Панасівни.

У перспективності та здібностях молодого науковця її досвідчені колеги не сумнівались. За п'ятнадцять років роботи з подорожником великим (1961–1976 рр.) Лідії Панасівні вдалось отримати перспективний зразок. Вивчаючи вихідний матеріал, вона виявила поліморфність рослин у межах окремих зразків, виділила найбільш перспектив-

ний і зосередила увагу на його покращенні, встановивши, що основним етапом добору є фаза цвітіння. Вона проводила індивідуальний добір рослин за різними біологічними та морфологічними ознаками з наступним їх вивченням.

З отриманим Л. П. Шелудько перспективним зразком подорожника великого згодом працювала В. О. Рак. На його основі створено сорт подорожника великого Полтавський, який у 1989 році був районований для культивування у зонах Лісостепу та Полісся.

Ромашка лікарська завжди належала до багатотоннажних лікарських культур, тож, виходячи з виробничих потреб, селекційні дослідження періодично відновлювались. У зв'язку з тим, що збільшувалося виробництво лікарських засобів рослинного походження, до складу яких входили суцвіття ромашки лікарської, виникла необхідність у збільшенні виробництва сировини виду для задоволення потреб фармацевтичної промисловості. Ромашку лікарську почали вирощувати в спеціалізованих господарствах України, виникла необхідність у покращенні її спадкових властивостей. Через це, починаючи з 1961 року, на Станції вкотре була відновлена селекційно-насінницька робота з ромашкою лікарською. Доручили її ще досить молодій науковиці Лідії Шелудько. Одним із важливих завдань, яке їй необхідно було вирішити в процесі селекції, стало створення сорту, придатного для механізованого збирання. Існуючий самохідний ромашкозбиральний комбайн ефективно працював за умови дружного цвітіння, прямостоячої форми рослин та крупних суцвіть. Тож Лідія Панасівна намагалася отримати зразки з наступними господарсько-корисними ознаками: потужність надземної частини рослини, її форма і галуження, дружність формування суцвіть та їх розмір, урожайність суцвіть, вміст ефірної олії у повітряно-сухій сировині. На першому етапі створено вихід-

ний матеріал, а з 1965 року робота проводилась методом відбору – найпростішим і найменш трудомістким методом селекції. За її результатами протягом 1961 – 1973 років одержана покращена популяція ромашки лікарської, яка характеризувалася порівняно дружним цвітінням та дозріванням насіння, із середнім урожаєм суцвіть за два збори 10,9 ц/га і вмістом ефірної олії в сировині 0,38%. Використання насіння цієї популяції дало можливість господарствам одержати додатково близько 7% сировини та механізувати збирання суцвіть. Із поставленими завданнями Лідія Панасівна успішно впоралась.

Потім, починаючи з 1973 року, із селекційним матеріалом ромашки лікарської почала працювати колега і найближча подруга Лідії Панасівни – Ольга Михайлівна Перепелова. Масовий відбір із перевіркою нащадків окремих рослин, а також індивідуально-родинний і родинно-груповий добори сприяли значному покращенню якості вихідної популяції, у результаті був створений сорт ромашки лікарської Азулена (автори Л. П. Шелудько, О. М. Перепелова, М. В. Глазова, А. І. Брикін). Це був перший вітчизняний сорт ромашки лікарської і один із тих, що "народився" завдяки професійності та знанням Лідії Панасівни.

Із жовтушником лакфіолевидним селекціонерка почала працювати, маючи за плечима вже чималий досвід. Природні запаси виду були незначними, отож постало завдання виведення нового сорту. Тому ДНЦЛЗ в 1980–1981 роках уклав договір з Українською зональною дослідною станцією ВІЛР (нинішня Дослідна станція лікарських рослин Інституту агроєкології і природокористування НААН) на виконання робіт із вирощування високоякісної сировини жовтушника, яку можна було б збирати й піддавати наступній обробці за допомогою механізмів. У зв'язку із стабільною потребою в сировині виникла необхідність у ство-

ренні сорту жовтушника лакфіолевидного, який би характеризувався однорідністю, стабільністю хімічного складу, урожайністю, підвищеним вмістом серцевого глікозиду ерихрозиду, придатного для механізованої технології вирощування. Завдання потребувало належного вирішення, тож селекційні дослідження доручили Лідії Панасівні як найбільш досвідченому на той час фахівцю. За період з 1978 по 1990 рік був одержаний перспективний зразок жовтушника лакфіолевидного з урожайністю сировини 23 ц/га, насіння – 1,5 ц/га.

Цілеспрямований відбір кращих форм із виділеного перспективного зразка дав можливість відібрати більш однорідні рослини, які стали основою сорту Сонячний. Він успішно пройшов Державне сортовипробування і був з 2002 року районований у Лісостеповій зоні України. Від початку селекційної роботи і до визнання сорту минули майже двадцять п'ять років, проте авторка завжди виділяла цей сорт серед своїх "не м'ятних" доробок, вважаючи, що в ньому вдало реалізовані її селекційні задуми, тому і назвала його Сонячним.

Майже одночасно Лідія Панасівна розпочала селекційно-насінницьку роботу із жовтушником розлогим (з 1977 р.). І також застосовувала добір, що дало змогу після кількох породинних випробувань відібрати за господарсько-біологічними ознаками однорідний матеріал, для якого були характерні висока врожайність сировини і насіння у поєднанні з підвищеною біологічною активністю сировини, посухостійкістю, компактною формою рослини. Створений сорт Пам'яті батька переданий у 1998 році до Державного сортовипробування і лише через 13 років був внесений до Державного реєстру. Л. П. Шелудько в той час перебувала уже на заслуженому відпочинку, але активно допомагала фахівцям Інституту експертизи сортів рослин у розробці

методики оцінки сортів жовтушника, а також підготувала форми показників для поширення сортів жовтушника розлогого. Завдяки активності та наполегливості Лідії Панасівни було сформовано методичну базу для випробування сортів виду та проведене державне випробування сорту Пам'яті батька. Цей сорт вирізняється підвищеною урожайністю сировини, що становить 26,2 ц/га, а врожайність насіння перебуває на рівні 2,4 ц/га. В траві міститься 1,92% глікозидів, а саме: еризимину – 0,43%, еризимозиду – 2,51%, еризиду – 1,92%. Вміст жирної олії становить 33%. Вивчення складу жирної олії в насінні сорту Пам'яті батька показало, що найбільше в ньому олеїнової олії – 45,37%, а найменше лінолевої – 3,4%, пальмитинова олія становить 10,87%, ерукова – 30,11%.

Сорт Пам'яті батька був останнім офіційно визнаним сортом, створеним Лідією Панасівною. Завершальні випробування проводилися вже без її участі й переконливо засвідчили перевагу цього культивара над аналогами. Вона постійно цікавилася їх результатами і вірила, що завдяки новому сорту можна буде сформувати вітчизняну сировинну базу жовтушника розлогого, і що сорт, присвячений пам'яті найдорожчої людини, знайде достойне місце серед вітчизняного сортового різноманіття.

У доробку Л. П. Шелудько також є сорти материнки звичайної та змієголовника молдавського. Ініціатива розпочати селекційні дослідження з вищезазначеними видами належала саме Лідії Панасівні. З 1992 року вона виконувала обов'язки завідувачки відділу селекції та насінництва, брала активну участь у наукових конференціях, виставках, виробничих нарадах та інших заходах, де досить часто поставало питання щодо забезпечення виробничих потреб у сировині змієголовника молдавського. Розуміючи, що ключовою складовою формування сировинної бази змієго-

ловника є створення високопродуктивного сорту з підвищеним вмістом ефірної олії, вона особисто почала втілювати задум у життя. Об'єктом селекційних досліджень змієголовник молдавський став з 1994 року. Роботи проводились у співпраці з Олександрою Абдибаївною Порадою, яка мала досвід інтродукційної роботи з цим видом. З інтродукованого вихідного зразка провели добір кращих форм, це дало можливість отримати однорідний за морфологічними ознаками і стабільний за показниками урожайності сировини, насіння, вмістом ефірної олії зразок.

У 2000 році новостворений сорт змієголовника молдавського Запашний передано до Державного сортовипробування (автори Л. П. Шелудько, О. А. Порада), а 2008 року його визнано придатним для поширення в Україні. Зазначений сорт – яскравий приклад успішної співпраці колег-науковців, які об'єднали зусилля і методи роботи, притаманні різним підрозділам установи, задля отримання вагомого результату.

Материнка звичайна досить поширений вид серед природної флори України, проте щороку відчувається дефіцит цієї сировини на вітчизняному фармацевтичному ринку. Тому Лідія Панасівна, повернувшись із спільної наради представників фармацевтичних підприємств, виробників лікарської сировини та науковців, вирішила негайно розпочати вирішення даного питання, оскільки вважала, що резервом збільшення виробництва сировини материнки звичайної є створення екологічно пластичного сорту, придатного до поширення в Лісостеповій, Степовій зонах та на Поліссі. Навесні 1993 року були відібрані зразки з природних популяцій України та розпочата селекційна робота. Упродовж шести років науковці створювали, відбирали та проводили оцінку зразків, які згодом випробовували на різних етапах процесу селекції. Ряд намічених завдань

Л. П. Шелудько вдалося реалізувати в новому сорті із символічною назвою Україночка, який із 2008 року районований для поширення в Лісостеповій зоні країни.

Та все-таки серед розмаїття лікарських культур, з якими довелось працювати Лідії Панасівні, особливе місце посідала м'ята. З неї вона починала науковий шлях, їй присвятила майже 45 років життя. Спираючись на матеріали вивчення колекцій генофонду та результати селекції м'яти, вона підготувала і захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему "Исходный материал и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины", написала та видала монографію "М'ята перцева. Селекція і насінництво".

Селекційні дослідження м'яти на Дослідній станції лікарських рослин започатковані М. О. Львовим ще в 1923 році, а продовжив їх Гнат Миколайович Кучмай, який у роботі з цією культурою впроваджував генетичний підхід. Два талановиті науковці за 14 років досліджень досягли значних успіхів у селекційній роботі: створено три сорти, напрацьований теоретичний та селекційний матеріал. Лідія Панасівна завжди із захопленням говорила про своїх попередників і їхні досягнення, відмічаючи, що працювали вони в надзвичайно складних умовах. Трагічна доля спіткала селекціонера-новатора Гната Кучмая. У ті роки в науці точилася гостра боротьба між Т. Д. Лисенком і М. І. Вавиловим та його послідовниками-генетиками. Недоброзичливці звели наклеп на Гната Миколайовича. До відповідних органів надійшла анонімка, в якій повідомлялося, що він продав до Єгипту секрет м'яти, і цього було достатньо, щоб засудити людину, повісивши на неї тавро ворога народу. Селекціонера заарештували, ув'язнили, а згодом закатавали. Напрацьований селекційний матеріал за розпорядженням директора Всесоюзного інституту лікарських і арома-

тичних рослин Педаса у 1938–1939 роках був поетапно переданий до Української дослідної станції Всесоюзного науково-дослідного інституту ефіроолійної промисловості (ВІЕОП, м. Прилуки). На цій станції з 1938 року розпочато селекційну роботу зі створення сортів м'яти перцевої для використання в парфумерній промисловості. Садівного матеріалу передано 5276 номерів, по 5–10 рослин кожного номеру. Насінневого – 869 зразків, частина насіння була отримана в результаті внутрішньовидових та міжвидових схрещувань. Окрім цього, передані всі зразки ефірної олії разом із результатами хімічних аналізів. Згідно з розпорядженням директора, також необхідно було передати всі напрацьовані матеріали, які зберігалися в установі: копії звітів, польові журнали, записи спостережень у зошитах і щоденниках та оригінали інших документів.

Після передачі на Дослідній станції лікарських рослин лише підтримували на невеличких ділянках вихідний матеріал сортів Клон 4, № 541, № 117 та ще двох зразків. Лише 1952 року були відновлені роботи з первинного насінництва м'яти сорту № 541 для забезпечення виробничих потреб високоякісним посадковим матеріалом.

Після суворої зими 1956 року насінницькі насадження м'яти на Станції в Березоточі повністю загинули, до речі як і майже всі виробничі площі в Україні. Це стало поштовхом для відновлення селекції м'яти з метою створення зимостійких сортів, придатних для використання у фармацевтичній промисловості.

На початку 60-х років минулого сторіччя, так би мовити з "чистого аркуша", після 23-річної перерви розпочалася селекційна робота з м'ятою. Організувати її доручили Л. П. Шелудько. В період відновлення роботи спочатку проводилися методом клонової селекції з використанням генеративного розмноження і вегетативних щеплень – селекціо-

неру доводилося щороку створювати і залучати до вивчення різноманітний вихідний матеріал різних видів, підвидів, різновидностей, сортів і селекційних номерів (сортозразків) вітчизняної та закордонної селекції. Копітка та наполеглива праця Лідії Панасівни дала результати аж через 15 років. До випробування були передані відразу три сорти: Аптечна 1, Жовтнева і Згадка; за три роки до них додалися ще два – Чернолиста та Українська ментольна.

Селекція м'яти проводилась у двох основних напрямках: створення високоментольних сортів для медичної промисловості та на аптечний лист для лікарських зборів. Під час створення вихідного матеріалу були задіяні різні методи: від отримання насінневого покоління фертильних форм різних видів м'яти, до хімічного мутагенезу, поліплоїдії, гібридизації, інбридингу. Метод інбридингу Лідія Панасівна відновила в 1972 році. Він застосовувався у селекції м'яти у 1933–1937 роках Г. М. Кучмаєм. Та найефективнішим виявився метод міжвидової гібридизації.

З п'яти створених сортів два успішно пройшли випробування і були визнані придатними до поширення. Один з них, сорт Згадка, призначений для культивування з метою одержання ефірної олії і ментолу для хіміко-фармацевтичної промисловості. Цей культивар був першим успішним м'ятним доробком Лідії Панасівни, що проклав їй шлях до визнання як селекціонера-аналітика. Сорт Згадка з 1981 року районований у Молдові. Створений в Україні сорт, що займав значні площі та культивувався на 25 тис. га, до сьогодні так і не внесений до вітчизняного реєстру сортів через бюрократичний механізм визнання, запроваджений у середині 90-х років минулого століття.

Сорт Чернолиста створений Л. П. Шелудько з генеративного покоління англійської м'яти перцевої шляхом застосування одноразового добору і переданий для випробування до

Кримської ЗДС. У процесі випробування Г. С. Турсін методом негативного відбору доопрацював його. Потім результат роботи тандему селекціонерів після випробування на етапах селекції передали для випробування. Своєю назвою сорт зобов'язаний лаборанту Лідії Панасівни – Галині Григорівні Шаповал. У процесі випробування зразок отримав характерне яскраво виражене антоціанове забарвлення листків і стебел, через що Галина Григорівна називала його чорнолистим. Селекціонери вирішили залишити назву, яка вже стала звичною. Сорт пройшов державне сортовипробування і районований у 1985 році. На сьогодні це один із найкращих сортів, призначених для отримання аптечного листа.

Незважаючи на те, що новостворені сорти широко впроваджувались у виробництво, над селекційними дослідженнями знову навис бюрократичний дамоклів меч. На стадії ухвалення перебувало рішення щодо згортання селекції м'яти, бо на "горі" вирішили, що сортового ресурсу для забезпечення виробничих потреб досить. Питання було винесене на Вчену раду Всесоюзного інституту ефіроолійних і лікарських культур. Звичайно, думка селекціонера м'яти мало кого цікавила, отже, Лідію Панасівну на засідання не запросили і навіть не проінформували про те, що таке питання внесене до порядку денного. Вона довідалась про цей факт від колег із відділу селекції ВІЛАРу за добу до початку засідання Вченої ради. Не вагаючись, взяла відпустку і літаком за власний кошт полетіла до Москви. На початок засідання Вченої ради все-таки запізнилася, проте встигла на розгляд питання стосовно роботи з м'ятою. Завдяки її виступу та наведеним переконливим аргументам було вирішено селекційну роботу з м'ятою продовжити. Рішучість і наполегливість Лідії Панасівни зробили свою справу – м'ята залишилась у безперервному селекційному процесі, й результати не забарилися.

Сорт Лубенчанка був створений методом міжвидової гібридизації при вільному перезапиленні в поєднанні з індивідуальним добором у насінневному поколінні. Він успішно пройшов Державне сортовипробування і районований з 1989 року в Україні та Молдові. Це перший сорт подвійного використання – на аптечний лист і для отримання ефірної олії та її основного компонента – ментолу. Ідею щодо назви сорту подала О. М. Перепелова, яка завжди захоплювалася сміливістю Лідії Панасівни у відстоюванні своєї наукової думки. Лубенчанка – це своєрідна данина місту, де жила й працювала авторка сорту.

Сорт Мама на сьогодні займає близько 75% усіх площ, що знаходяться під цією культурою в Україні. Він створений для одержання аптечного листа та олії, які мають приємний перцевий запах. До основних показників господарсько-цінних ознак сорту належать урожайність листа – 22 ц/га та стабільний вміст ефірної олії – 3,72%. Збір ефірної олії і ментолу з гектара становлять відповідно 81,8 та 62,7 кг. Облиствленість рослини становить 60% від її ваги. Характерною ознакою сорту є велика кількість суцвіть – 15% від надземної маси рослини. Один із кращих своїх "селекційних діамантів" Лідія Панасівна присвятила найріднішій людині – мамі.

Сорт Лідія – перший сорт м'яти, створений Л. П. Шелудько в незалежній Україні. У 1999 році він занесений до Реєстру сортів рослин України і рекомендований до вирощування в Лісостеповій зоні. Рослини цього сорту не вражаються іржею, тому листки не осипаються, крім того, він досить посухостійкий. Завдяки цим якостям сорт отримав міжнародне визнання, високу дегустаційну оцінку здобула й ефірна олія. На Міжнародній виставці садівництва "Експо-93" в Німеччині (м. Штутгарт) цей сорт м'яти був відзначений срібною медаллю.

Працюючи над створенням сортів, призначених для отримання ефірної олії та на аптечний лист, Лідія Панасівна сформувала колекцію м'яти і виділила понад 30 перспективних зразків різних видів за вмістом ефірної олії та її хімічним складом. Одним із таких зразків є сорт Посульська ліналоольна. Завідувач відділу фітохімії Дослідної станції лікарських рослин, кандидат хімічних наук Олександр Володимирович Середа за результатами фітохімічних досліджень колекційних зразків ефірної олії виявив, що основною її складовою, особливо № 50 – 90, є ліналоол, його вміст перевищує 86%. Фізичні характеристики отриманої олії наступні: питоме оптичне обертання $\alpha_D^{20} = -18,9^\circ$, показник заломлення $n_D^{20} = 1,4603$. Цікаво, що ефірна олія м'яти довголистої ліналоольної № 117, описаної співробітником ВІЛАРу О. І. Баньковським у 1942 році, мала питоме обертання $+13^\circ$.

Після фракційної перегонки сирової олії при атмосферному тиску вміст ліналоолу зріс із 87 до 92%. Отриманий таким чином продукт можна вважати ліналоолом технічної чистоти і використовувати в промисловості.

Органолептичне порівняння олії м'яти сорту Посульська ліналоольна і коріандрової показало, що м'ятна має більш м'який і приємний запах.

Вміст ефірної олії в плодах коріандру, вирощеного в умовах дослідів, становить 1,44%, а ліналоолу в м'ятній олії – 77,1%. За результатами економічних розрахунків двох джерел ліналоолу встановлено, що рентабельність під час дворічного циклу вирощування м'яти порівняно з дворічним сумарним виходом олії коріандру вища на 62%.

Перспективний зразок пройшов випробування на етапах селекції й після цього був переданий до Державного випробування як сорт Посульська ліналоольна. Він занесений до Реєстру сортів рослин України 2008 року. Рекомендований для вирощування в Лісостеповій зоні України. Характерною

особливістю сорту є ліналоол, який використовується в парфумерній промисловості, а також у хіміко-фармацевтичній промисловості. Ліналоол входить до складу препарату цігерол, який застосовується під час лікування лінійних, шкіром'язових і опікових ран. У сировині сорту вміст ефірної олії становить 2,94%, ефірна олія містить в своєму складі ліналоолу 79–80%. Аромат олії приємний, ніжний, ліналоольний. Отже, основними показниками господарської цінності сорту Посульська ліналоольна є високий вихід сировини з одиниці площі, значна кількість ефірної олії й ліналоолу.

Останнім селекційним надбанням Л. П. Шелудько став сорт м'яти Лебедина пісня. Сама назва свідчить про те, що цим сортом авторка ніби прощається з польовою селекційною роботою. Через проблеми зі здоров'ям Лідія Панасівна не мала змоги продовжувати роботу і під час підготовки матеріалів на новий сорт із неприхованою тугою говорила: "Це моя лебедина пісня". У цьому сорті поєдналися початок і завершення селекційного шляху. Родопчаткова рослина за № 345–90 була відібрана у насінневому поколінні сорту Жовтнева, який за результатами випробування у 1982 році був відхилений через низьку стійкість до ураження хворобами, проте зберігався в колекційному розсаднику і залучався до селекційного процесу.

Сорт Лебедина пісня занесений до Реєстру сортів рослин України 2008 року. Рекомендований для вирощування в Лісостеповій зоні України. Сорт середньостиглий. Урожайність сухої сировини (листя з квітками) – 24,3 ц/га, вміст ефірної олії в сировині – 4,0%, вміст вільного ментолу в ефірній олії – 59,7%. У цього культивуару особливий приємний, ніжний аромат ефірної олії, що є цінною ознакою під час вирощування сировини на аптечний лист.

Тож, аналізуючи життєвий шлях та творчу діяльність Л. П. Шелудько, можемо констатувати, що вона зробила

істотний внесок у розвиток селекції лікарських рослин в Україні. Найбільш плідною та різносторонньою була її робота з м'ятою. У цій царині вона увійшла до плеяди провідних селекціонерів не лише Дослідної станції лікарських рослин ІАІП НААН, а й усього селекційного загалу України. Розроблені нею програми створення нових сортів м'яти стали знаковими. Їхнє комплексне використання й нині актуальне і пріоритетне.

Література

1. Куценко Н. І. Формування наукових основ вирощування м'яти перцевої в Україні: історичний екскурс // Історія науки і біографістика. – 2022. – № 2. – С. 124–136. doi.org/10.31073/istnauka202202-08

2. Куценко Н. І., Борисенко Н. М. Рукопис наукової праці, якій не судилось бути виданою // Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень: матеріали VI Міжнар. наук. конференції (с. Березоточа, 25 березня 2023 р.). – Лубни : ВКФ "Інтер Парк", 2023. – С. 16–20.

3. Львов Н. А. Результаты селекционной работы с перечной мятой на Лубенской опытной станции. Дневник Всесоюзного съезда ботаников. Ленинград, 1928. – С. 292–294.

4. Шелудько Л. П. М'ята перцева. Селекція і насінництво. Полтава : ВАТ Видавництво "Полтава", 2004. – 200 с.

5. Шелудько Л. А., Серета Л. А., Губанев А. Г., Серета А. В. Результаты селекции мяты в условиях Лесостепи Украины // Лекарственное растениеводство: Материалы международной научной конференции, посвященной 75-летию ВИЛАР. – М.: ВИЛАР, 2006. – С. 302–306.

6. Баньковский А. И. О новом источнике линалоола // Сб. работ по биохимии лекарственных растений. – М., 1942. – Вып. 7. – С. 169–175.

Л. А. Глущенко, Н. І. Куценко, М. П. Колосович,
Р. М. Федько, О. В. Устименко

ХАЙ СВІТИТЬСЯ ЇЇ ДУША МІЖ НАМИ

*Її робота праведна і вічна,
свята, як рідна батьківська земля...*
Ярослава Городницька



Холодний осінній вечір. Наче відчуваючи настрій людей, зривається вітер, що несе останні згадки про золоту пору. На столі парує духмяний м'ятний чай, вабить зір яскраве кизиллове варення, тішить душу лірична мелодія, звучать притишені голоси.

Однак привід для чаювання нерадісний. Довкола столу зібралися друзі й колеги, щоб згадати і нарешті усвідомити те, що Лідія Панасівна Шелудько відійшла у засвіти.

До столу потроху підсуваються стільці, додаються смаколики: її улюблене "крихке" печиво, горіхові цукерки, з'являється "коронний" кизилловий лікер. Поволі гостей охоплює заду-

ма й гостре відчуття присутності господині, воно настільки ре-
альне, що, здається, відчиняться двері і пролунають слова:
"Ой мої ж ви хороші..." – у притаманній тільки їй особливій,
неповторній манері, коли не відразу розумієш, хвалять тебе чи
ні.

У цей день Лідія Панасівна мала б святкувати ювілей-
ний 85-й день народження, та доля розпорядилася інакше.
Замість радісного свята – вечір пам'яті, коли в згадках
друзів і колег оживає постать багатогранної особистості,
яка покинула цей світ, але залишилася в ділах і пам'яті.

Першою порушує скорботну тишу Наталія Куценко,
кандидат сільськогосподарських наук, завідувачка відділу
селекції та насінництва Дослідної станції лікарських рос-
лин, заслужений працівник сільського господарства, уче-
ниця видатної селекціонерки: "Сьогодні, колеги, дорогій
Лідії Панасівні виповнилося б 85 років. Пригадую, що во-
на ніколи і нікого не запрошувала на свій день народжен-
ня, окрім хіба що ювілейного, коли святкувала поза рідни-
ми стінами. Проте щоразу чекала на дорогих гостей, заку-
тувала у стару ковдру гарячі страви й виглядала "по вік-
нах", прислухалася, чи не грукне хвіртка. І щиро, від ду-
ші раділа, бо завжди приходили милі її серцю люди".

"Мені страшенно не вистачає її добрих слів і мудрих по-
рад, отих простих і щирих: "Мої дівчатка", "Мої ж ви хоро-
шенькі", – продовжує Людмила Глуценко, кандидат біо-
логічних наук, старший науковий співробітник, заступ-
ник директора з наукової роботи.

"Так, цього дійсно не вистачає. Разом із Лідією Панасів-
ною ніби зникла якась частина твого життя, ти ніби осиро-
тів, бо немає вже тієї підтримки і критики, настанов і пов-
чань, особливо в роботі з м'ятою", – підхоплює розмову
Микола Колосович, кандидат сільськогосподарських на-
ук, вчений секретар, селекціонер.

"Ми можемо захоплюватися її талантом і мудрістю, але ми завжди будемо пам'ятати Лідію Панасівну насамперед як людину зі своїми переконаннями, страхами і слабкостями", – додає Роман Федько, кандидат біологічних наук, завідувач відділу екології та фармакогнозії.

"Лідії Панасівні часто важко було пояснити сучасні реалії роботи науковця і діяльності наукової установи, але вона широко вірила в краще, у необхідність науки, в її особливість і цим надихала", – підсумовує Олексій Устименко, кандидат сільськогосподарських наук, директор Дослідної станції лікарських рослин.

"І що б там не говорили сучасні філософи, а формування, становлення, еволюція науки з періодами її прогресивного піднесення і спадами розвитку, тісно пов'язана із життям і творчістю простих учених. Рядових, як-то кажуть, дослідників, відданих науці від початку й до самого кінця, що не зважають на всі трансформації й ставлення до науки в суспільстві. Адже наука із селекції лікарських і ефіроолійних рослин за понад сто років також зазнала чималих потрясінь і своїм розвитком завдячує вченим, відданим цій справі. Саме вони забезпечували отримання нових знань, сприяли розвитку як науки, так і практики лікарського рослинництва. У селекції цілющих трав одне з почесних місць назавжди належатиме кандидату сільськогосподарських наук, старшому науковому співробітнику Лідії Панасівні Шелудько. Вагомі досягнення в науці вона здобула завдяки розуму, таланту, сумлінній праці й особливій вдачі. Її цілеспрямованість, здатність продукувати оригінальні ідеї, організованість та працьовитість, які втілились у численні селекційні напрацювання, є яскравим прикладом для наслідування. Саме такою, цілеспрямованою, націленою на вирішення поставлених перед собою щоденних і перспективних завдань, вірною науці та лікарським рос-

линам, я знала Лідію Панасівну з перших днів нашого знайомства, такою вона назавжди залишиться у моїй пам'яті", – підкреслила Наталія Куценко.

"Я особисто, – додала Людмила Глуценко, – не можу похвалитися тим, що Лідія Панасівна Шелудько була моїм учителем і наставником. Наші наукові інтереси дещо відрізнялися, проте, зважаючи на тривале і дуже приязне спілкування, згадую її як непересічну особистість, що була і залишається взірцем життєлюбства і прикладом для наслідування.

Про її здобутки на науковій ниві багато написано й опубліковано як нею особисто, так і колегами-селекціонерами, та Лідія Панасівна не зосереджувалася виключно на науковій діяльності, вона була багатогранною особистістю: знаходила час для наукового пошуку, захоплень та спілкування. Серед її друзів були дуже різні люди і за віком, і за освітою, кожен з них мав свій світогляд та релігійні переконання, проте всіх їх об'єднували енергійність, оптимізм, патріотизм.

Цікаво, як саме відбулося ваше знайомство як наставника та учениці?" – запитала вона у Наталії Куценко.

"Добре пам'ятаю, – відповіла пані Наталя, – що наша перша зустріч відбулася навесні 1990 року, коли я, ще студенткою агрономічного факультету Полтавського сільськогосподарського інституту, приїхала на практику до Дослідної станції лікарських рослин. Перший день практики розпочався на полях селекційно-насінницької сівозміни під керівництвом Лідії Панасівни. Закладали кореневищами розсадники розмноження сортів м'яти. Мене надзвичайно вразила чіткість, точність та вивіреність кожного етапу роботи. Весь технологічний процес відбувався під її пильним наглядом, і відразу було зрозуміло, що права на помилку немає – все було продумано й організовано до дрібниць. Непомітно для самої себе за кілька днів практики завдяки таким науковцям, як Лідія Панасівна, я позбула-

ся панічних думок, що розрізнити видове та сортове різноманіття лікарських та ефіроолійних рослин просто неможливо. Як кожен практикант, я намагалася не надто надокучати наставникам, проте питання все ж таки виникали. І Лідія Панасівна радила шукати відповіді на них у літературних джерелах, посилаючись на класиків, і лише у випадку дуже конкретних, спеціалізованих запитань надавала допомогу”.

”За такий підхід до навчання молоді Лідію Панасівну часто критикували колеги-науковці, на що вона їм відповідала: “Коли людина лінується сама прийти до істини, то їй не принесуть користі знання, здобуті іншими людьми””, – додає Микола Колосович.

”На її думку, науковець має самотужки вирішувати поставлені перед собою завдання, чітко окреслювати напрями дій та справлятися з потоком наявної інформації. В цілому до інформації вона ставилася стримано, часто зауважува-



Ветеран Дослідної станції Микола Іванович Коломієць (1932–2020) з молодими колегами Іриною Кіщенко та Іриною Балацькою

ла, що будь-яка інформація потребує часу, щоб її осмислити, систематизувати і вже після цього самостійно робити висновки, чи варта вона уваги, чи ні. Звертатися до старших і досвідченіших колег за допомогою вона радила лише у тих випадках, коли є конкретна проблема, при цьому ще необхідно навчитися ставити правильні й раціональні запитання, а за потреби можна і дискутувати зі старшими колегами, якщо переконаний у своїй правоті", – продовжила Наталія Куценко.

"Вона розповідала, – підхоплює Людмила Глуценко, – що колись була мимовільним свідком, як молодий колега, випускник Полтавської державної аграрної академії, сперечався з Миколою Івановичем Коломійцем, тоді ще завідувачем відділу технології вирощування лікарських рослин, кандидатом сільськогосподарських наук, людиною поважного віку. Їх кабінети були поряд, і Микола Іванович після розмови з молодим колегою, усміхаючись, сказав Лідії Панасівні, що він спокійний за майбутнє: "Ростуть на заміну небайдужі до справи, справжні науковці"

"Так, – продовжує свою розповідь Наталія Куценко, – вона завжди з особливим вогником в очах і піднесенням натхненно розповідала про наукові дослідження, заохочуючи до цієї справи й інших. Саме Лідія Панасівна Шелудько однією з перших запропонувала мені серйозно подумати про подальші кроки на ниві науки, а не обмежуватись лише набутими в процесі практики вміннями і навичками і, як бачите, я дослухалася до її порад".

"Вона була наставником і визначила напрями роботи багатьох молодих вчених. Правда, не всі вони залишилися працювати в сфері науки, але завжди з теплотою згадують про неї і її "повчання", – додає, усміхаючись, Роман Федько.

"І сама вона, – продовжує Наталія Куценко, – з особливою теплотою згадувала, що з вибором майбутньої професії



Лідія Шелудько з батьками у родинній садибі в м. Лубни

їй допоміг батько. Він змалечку прищеплював дівчинці інтерес до живої природи, до пізнання життя рослин. У родині завжди шанували нелегку хліборобську працю. Батько Лідії Панасівни, Панас Степанович Шелудько, з яким, мабуть, знайомі всі, добре розумів молодшу доньку і її романтичну вдачу. Лідія Панасівна часто згадувала, що в юності її вабили таємниці минулого, тож мріяла стати археологом, проте доля розпорядилась по-своєму, і розкривати таємниці давнини їй не судилося. Хоч історія залишила в її житті яскравий слід”.

”Дійсно, вона завжди з особливою теплотою і шаною згадувала свого батька, – додає Роман Федько, – гордилася тим, що він став успішним адвокатом лише завдяки своїй працелюбності й таланту. Лідія Панасівна говорила, саме він допоміг із вибором майбутньої професії не лише їй, а й старшій сестрі Галині. Галина Панасівна продовжила справу батька. Після закінчення юридичного факультету вона впродовж усього життя працювала теж адвокатом”.

"Так, саме за порадою батька Лідія Панасівна замість омріяного археологічного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка обрала інший шлях – вступила до Уманського сільськогосподарського інституту, де впродовж 1955–1960 років навчалася на плодоовочевому факультеті, по закінченні якого здобула фах вченого агронома-плодоовочівника, – згадує Наталія Куценко. – Навчання у вищому навчальному закладі, практика, пов'язана з озелененням, та робота агрономом плодового розсадника радгоспу відіграли позитивну роль у становленні Лідії Пана-



Сестри Галина та Лідія Шелудько в батьківській садибі в Лубнах

сівни як майбутнього науковця і підтвердили правильність обраного фаху. В пам'ять про далекоглядність, життєву мудрість та на знак подяки батькові Лідія Панасівна назвала створений нею сорт жовтушника розлогого Пам'яті батька. З неприхованим почуттям ніжності та любові вона згадувала свою сім'ю, а особливо маму – Марію Юхимівну Шелудько, яку завжди називала берегинею родини, взірцем розсудливості й хазяйновитості. Іноді навіть шкодувала, що не успадкувала маминих чеснот. Один із кращих сортів м'яти перцевої Мама присвячений саме їй, найближчій і найдорожчій людині. Він на сьогодні займає понад половину всіх площ, відведених під цю культуру в Україні".

"З Марією Юхимівною я не була знайома, бачила її лише на фотографіях, якими Лідія Панасівна надзвичайно дорожила, – продовжила Людмила Глущенко. – А от із Панасом Степановичем познайомилася, коли після хвороби він переїхав до Березоточі. Дуже допитливим був чоловіком, шанобливо ставився до людей будь-якого віку і професії, умів слухати. Завжди охайно вдягнутий, поволі проходжувався садибою і парком, спираючись на дерев'яну тростину, вітаючись, припідіймав солом'яного капелюха і злегка нахилив голову. Так ніхто, крім нього, не робив", – уточнила Людмила.

"Пригадую, як, розпочинаючи спільну роботу над монографією "Лікарські рослини (селекція і насінництво)", – продовжила Наталія Куценко, – Лідія Панасівна запропонувала присвятити її батькам, для неї це було дуже важливо, і вона не приховувала цього, але поважала мою думку. Безумовно, я пристала на її пропозицію".

"Погоджуюся, родина, друзі, улюблена робота – це найвагоміші складові в житті Лідії Панасівни, – наголосив Роман Федько. – Лідія Панасівна з таким молодечим запалом згадувала студентські роки, ніби знову поверталася в пору юності. Завжди користувалася нагодою, щоб розповісти про особливості навчання "плодожерок" .

"Студентські роки згадувала залюбки і навіть ніби молодшала, коли говорила про них", – підхопив Микола Колосович.

"Лідія Панасівна завжди старалась віднайти можливість приїхати на зустріч однокурсників, навіть тоді, коли підводило здоров'я, – підсумувала Наталія Куценко. – Згадую наші часті зустрічі, особливо в період, коли Лідія Панасівна перебувала на заслуженому відпочинку і вже не мала можливості тісно спілкуватися з друзями. Навіть тоді вона дуже ретельно планувала поїздки до Умані і з нетерпінням чекала на них. Після цих зустрічей, а вони відбува-



Авторське свідоцтво на сорт ромашки аптечної Азулена



Авторське свідоцтво на сорт м'яти перцевої Згадка



Авторське свідоцтво на сорт м'яти перцевої Чорнолиста



Авторське свідоцтво на сорт м'яти перцевої Лубенчанка



Авторське свідоцтво на сорт м'яти перцевої Лідія



Авторське свідоцтво на сорт м'яти перцевої Мама



*Авторське свідоцтво на сорт
жовтушника лакфіолевидного Сонячний*



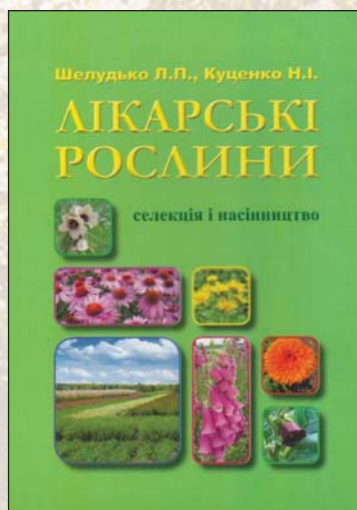
*Сорт подорожника великого
Полтавський*



*Сорт змієголовника
молдавського Запашний*



Диплом лауреата премії імені Л. П. Симиренка НАН України



Монографічні видання Л. П. Шелудько



*Найбільші плантації м'яти перцевої в Україні
сортів селекції Лідії Шелудько.
ТОВ «Агрофіт» Дніпропетровської області*



*Мапа реалізації сировини м'яти (сухе листя)
ТОВ «Агрофіт» в Україні. 2012 р.*

лися щороку, вона випромінювала особливу енергетику й годинами могла розповідати про своїх друзів та однокурсників. Адже кожен із них мав якийсь талант: один писав щемливі вірші, інший досяг успіхів на викладацькій ниві, а хтось став хорошим керівником. Вона пишалася їхніми здобутками, ніби своїми власними. Всі вони були для неї особливими, неперевершеними, талановитими”.

”Так, вона це вміла і саме завдячуючи її вмінню контактувати з різними людьми, знаходити потаємні стежинки до їх сердець, я відновила спілкування зі своєю шкільною подругою, – додала Людмила Глущенко. – Я довго не могла її знайти, бо Лариса переїхала до іншого міста й змінила прізвище. Але нам пощастило, спрацював, як мовиться, принцип шести рукостик-

кань, де ключову роль відіграла саме Лідія Панасівна. Вона не лише звела людей, котрі не бачились упродовж 30 років, а й особисто організувала зустріч, яка до сліз зворушила нас усіх. І зараз ми з подругою завжди з вдячністю згадуємо людину, що подарувала нашій дружбі друге дихання”.

”Дружба для Лідії Панасівни була не просто словом, важко сказати, що вона вклала в це поняття, але її ставлення до друзів було особливим...” – доповнив Роман Федько.



Ольга Михайлівна Перепелова (1939–2020) – колега, краща подруга та однодумця Л. П. Шелудько

"У середовищі колег найбільш щира і тривала дружба пов'язувала Лідію Панасівну з Ольгою Михайлівною Перепеловою, яка у відділі селекції та насінництва Дослідної станції лікарських рослин пройшла шлях від молодшого до провідного наукового співробітника, – продовжила Наталія Куценко. – Скільки пам'ятаю, вони завжди підтримували одна одну. Під час вирішення, наукових питань між ними досить часто виникали своєрідні дискусії чи навіть дебати, проте вони завжди з повагою ставилися до думки одна одної, знаходили спільну мову й шляхи оптимального вирішення розбіжностей. Ольга Михайлівна завжди відмічала здатність своєї колеги до глибокого наукового аналізу та цілеспрямованість у роботі".

"Не можу не погодитись із думкою Ольги Михайлівни, бо вона була переконана, що Лідія Панасівна стала надійним продовжувачем наукових поглядів Г. М. Кучмая та М. О. Львова", – зауважив Микола Колосович.



Тамара Якимівна Чубарова (1909–1962) – знана селекціонерка лікарських рослин, наставниця Л. П. Шелудько

"Хоч Лідія Панасівна була визнаним авторитетом у галузі селекції та насінництва лікарських рослин, вона з глибокою шаною ставилася до вчених, які працювали в інших напрямках наукового пошуку, особливо до тих, котрі мали терпіння й наснагу готувати нові генерації", – наголосив Олексій Устименко.

"Важко з цим не погодитися, – відповіла Наталія Куценко. – З особливою повагою ставилася Лідія Панасівна до своїх наукових наставників. Часто розповідала про завідувачку відділу селекції та насінництва Тамару Якимівну Чубарову як про справедливу, розумну, порядну, професійну людину, котра в умовах війни зберегла селекційні надбання. Жалкувала Лідія Панасівна про те, що через тяжку хворобу, яка звела ту в могилу, недовго довелося працювати разом, проте вона зберегла світлі спогади про науковицю й продовжила її справу селекції. Настанова Тамари Якимівни: "Якщо впевнена у важливості й необхідності виконання наукових завдань, слід цілеспрямовано рухатися до мети, долаючи всі перешкоди на шляху, якими б вони не були", – стала для неї дороговказом у науці. Далеко не всім відомо, що в 70-х роках минулого сторіччя на засіданні Вченої ради Всесоюзного інституту лікарських і ароматичних рослин було вкотре ухвалене рішення про згортання селекційної роботи з м'ятою на Дослідній станції лікарських рослин і передачу її колекції до Прилуцької дослідної станції. В той час Лідія Панасівна працювала лише молодшим науковим співробітником, але вона спробувала довести помилковість даного рішення спочатку безпосередньому керівництву станції, проте підтримки не отримала. Тож, пам'ятаючи поради наставниці, не роздумуючи, за власний кошт придбала квиток на літак і полетіла в Москву, де зуміла переконливо довести необхідність двовекторного підходу до селекції м'яти і важливість створення сортів, призначених для отримання аптечного листа. Наступна успішна селекційна робота з цим видом в Україні є підтвердженням правильності позиції науковця".

"Так, був у неї стрижень і гостре віпочуття справедливості, та й до м'яти вона ставилася по-особливому, не так, як до інших культур. А от із наставництвом у Лідії Панасівни якось не дуже складалося", – задумливо промовив Микола Колосович.

"І так, і ні, – заперечила Наталія Куценко. – Вона могла надати наукову допомогу тому, хто прагнув і міг її сприйняти, а підлаштовуватися під когось чи під щось – не з її вдачею. Всім відомо, що, не зважаючи на виняткову зайнятість і зосередженість на науковій роботі, вона щорічно керувала практикою студентів, була куратором груп на великій літній практиці з фармакогнозії вищих навчальних закладів фармацевтичного напрямку, проте сприймала це як додаткове навантаження і не більше. Дуже неохоче згадувала Лідія Панасівна і свою спробу викладацької роботи. Під час відпустки вона за сумісництвом викладала у Полтавському сільськогосподарському технікумі з підготовки керівних кадрів, проте вже за місяць зрозуміла, що педагогіка – не її справа. На вмовляння директора технікуму відповіла народною приказкою: "Силою колодязь копати – води з нього не пити"

"А от що стосується наукової роботи, то тут стримати творчий політ Лідії Панасівни було нереально. Впродовж сорока чотирьох років вона займалася селекцією й насінництвом не лише м'яти, свою творчу енергію і талант селекціонера присвятила також роботі з одинадцятьма лікарськими культурами, – погодився Роман Федько. – Пам'ятаю, коли після аварії, отримавши серйозну травму, я зовсім зневірився в необхідності продовжувати роботу над дисертацією, то несподівано знайшов потужну підтримку колег, серед яких однією з найактивніших була Лідія Панасівна. Вона наголошувала, що захистила свою дисертаційну роботу не так швидко, як інші, бо була переконана: вчений не має тягнути перші-ліпші матеріали на захист, а навпаки, певні результати мають підштовхувати дослідника до здобуття наукового ступеня. На матеріалах вивчення колекцій генофонду м'яти та результатах селекції у 1985 році вона захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему "Исходный материал

и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины” при Головному ботанічному саду АН СРСР (м. Москва), а вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю “Селекція і насінництво” їй присвоїли в 1988 році”.

”До речі, Лідія Панасівна не без гордості згадувала, що дисертацію їй довелося захищати при Головному ботанічному саду АН СРСР. А коли вона дізналася, що я буду захищати свою роботу в Центральному ботанічному саду імені М. М. Гришка (м. Київ), сказала: “Ну от, ще одна ботанічка, тобі простіше буде, бо ж ти ботанік за фахом, а мені довелося складно, особливо відповідати на запитання присутніх””, – пригадала Людмила Глущенко.

”Разом із захистом дисертації й отриманням диплома старшого наукового співробітника як успіх у науковій роботі Лідія Панасівна часто згадувала і своє зарубіжне відрядження в той період, коли поїхати за кордон вважалося майже космічним польотом, – додає Микола Колосович. – Тоді, у 1974 році, згідно з планом співробітництва з країнами-учасницями РЕВ, вона відвідала Інститут рози, ефіроолійних і лікарських рослин (м. Казанлик, Болгарія). Обмін досвідом із болгарськими колегами-селекціонерами стосовно роботи з м'ятою залишив у її пам'яті приємні враження. Вона привезла звідти 30 зразків генофонду – сорти та зразки болгарської селекції, випробування яких проводила в умовах України впродовж 1975–1979 років”.

”До своїх обов'язків Лідія Панасівна ставилася дуже відповідально, але завжди доповнювала чимось особливим і, неодмінно, приємним. Пам'ятаю, мала погодити з нею як рецензентом якийсь рукопис і намагалася це зробити за допомогою телефону, бо вона перебувала на лікарняному, – згадує й собі Людмила Глущенко. – Не дослухавши мої слізні прохання, тактовно зупинила, погоджуючись, що справа

дійсно термінова, але на слух вона не може нормально сприйняти інформацію, тому запрошує до себе разом з усіма моїми “партитурами”, наголосивши, що хворіє не на інфекційну хворобу, тож боятися мені нічого. Після робочого дня на мене чекала не сувора рецензентка, а щира господиня, яка наготувала багато смачненького на вечерю, чим немало мене здивувала. Коли ж я стала протестувати, заявила, що я ж маю чимось займатися, а не просто “стовбичити”, поки рецензент “всю цю писанину” вичитуватиме”.

“На жаль, я не мав можливості тісно співпрацювати з Лідією Панасівною, тож дещо заздрю вам, проте завжди буду пам’ятати зустрічі під дахом її гостинної оселі, де частування були не виключенням, а радше правилом. Як справжня українська хлібосольна господиня, вона дуже любила приймати гостей, знаходила оригінальні приводи для запрошення, завжди намагалася вразити оригінальними і смачними стравами. Бувало, телефонує – і відразу до справи: “Олексію Васильовичу, ну ви ж привезете до мене гостей, я на вас чекатиму”. Ну як тут можна відмовити?” – ділиться Олексій Устименко.

“Так, пригощати Лідія Панасівна вміла і дуже любила. Серед улюблених страв переважали м’ясні. Вона називала себе “переконаним м’ясоїдом”, тому смачних і оригінальних страв із м’яса в неї на столі завжди було чимало, і вона залюбки ділилася рецептами їх приготування”, – підтримала Наталія Куценко.

“Хоча, Наталю, серед її “коронних” страв був і суто овочевий салат під назвою “Осінній”, який я ні у кого, крім Лідії Панасівни, ніколи не куштувала”, – доповнила Людмила Глущенко.

“Піти від неї не поївши було нереально, а захопити її зненацька – просто неможливо. Вона завжди мала усілякі заготовки “про всяк випадок”. П’ять хвилин – і на столі парували різноманітні наїдки”, – погодився Микола Колосович.

"А відмовити ж – усе одно що образити", – підсумував Роман Федько.

"Проте особливої пристрасті до кулінарії Лідія Панасівна не мала. Згадувала, що для її мами приготування страв було своєрідним дійством, від якого та отримувала задоволення, і шкодувала, що для неї їжа цінна "на столі, а не в котлі", – продовжила розмову Людмила Глуценко.

"Правильно підмічено, а от дійсно до чого мала "пристрасть" Лідія Панасівна, так це до народної мудрості", – доповнила Наталія Куценко.

"Вона була колоритною особистістю і часто використовувала прислів'я та приказки, влучні вирази видатних людей, знайомих, колег, сусідів і просто попутників, – підхоплює Людмила Глуценко. – Їй досі пам'ятаю її "веселі побрехеньки", як вона сама їх називала, вони завжди були просякнуті своєрідними висловами, приказками та порівняннями, наприклад: "праця догори черева", "гарна, як писана торба", "розправила свої клешні", "як на руку ков'янка", "дурне, як сало без хліба", "хіба з нашими клешнями та в калашний ряд" – та багато інших".

"Вона залюбки занотувала почуті цікавинки до спеціального записника, – перебирає слово Наталія Куценко. – Іноді у вільну хвилину діставала його і перечитувала, вибираючи найвиразніші. Особливою дотепністю, на її думку, славився колишній директор Дослідної станції лікарських рослин Олександр Іванович Філіпов, який у притаманній лише йому манері полюбляв критикувати підлеглих, тож потрапити під його жарти ніхто не бажав. Лідія Панасівна розповідала такий випадок: одного разу, перечитавши доповідну записку когось із керівного складу, він червоним чорнилом повиправляв помилки, а після закінчення робочого дня зібрав керівників на диктант, не оминула ця доля і науковців. Тож його улюблений вислів на

зразок: “Семь верст до небес и все лесом” – це коли мова йшла про неконкретність і невмілих працівників, завдяки Лідії Панасівні залишився у пам’яті поколінь”.

“Головною рисою Лідії Панасівни було прагнення до всебічного поглиблення знань, яке не полишало її впродовж усього життя. Вона дуже любила подорожувати, намагалася пізнати звичаї, традиції та побут людей різних країн. Охоче ділилася враженнями, отриманими під час мандрівок до Індії, Фінляндії, Середньої Азії та Кавказу. Її розповіді були цікавими, емоційними й змістовними, її завжди слухали, затамувавши подих”, – додав Роман Федько.

“Так, Лідія Панасівна просто обожнювала подорожі. За СРСР вона побувала майже в усіх союзних республіках. Дуже сподобалися їй поїздки визначними місцями Узбекистану, Таджикистану й Казахстану. Любила відвідувати також республіки Кавказу та Балтії. Проте дійсно незабутніми стали для неї закордонні подорожі – до Індії, Болгарії й Фінляндії. Особливо часто згадувала Лідія Панасівна свою поїздку до Фінляндії, вона туди потрапила випадково, через погану погоду. Виявилось, що найближчим аеропортом, котрий міг прийняти літак, яким вона летіла, були Гельсінкі. Таким чином Лідія Панасівна потрапила в цю країну. Поки тривала негода, мандрівники мали можливість ознайомитись із визначними місцями столиці. Але найбільш багатою на враження виявилась подорож до Індії. “Інший всесвіт”, говорила про цю країну Лідія Панасівна”, – доповнив Микола Колосович.

“Пригадую, коли наш колега їхав до Індії на конгрес із синтетичної хімії, Лідія Панасівна не просто порадила, а склала список, що варто відвідати, що скуштувати, що купити, а де бути пильним та обережним – чим немало того здивувала”, – й собі згадала Людмила Глущенко.

“Подорожі у її житті дійсно займали особливе місце, вона неодноразово повторювала, що аби не хвороба, яка позбави-

ла її можливості мандрувати, вона обов'язково об'їздила б усі куточки України, – продовжила розповідь Людмила Глуценко. – Одного разу, довідавшись, що маршрут експедиції пройде територією Харківської області, Лідія Панасівна запитала, чи не плануємо ми заїхати в її рідний Краснокутськ, і неймовірно зраділа, що так, плануємо. Вона дуже хотіла, аби ми знайшли час і неодмінно зайшли у краєзнавчий музей, де б купили для неї путівники чи листівки – усе, що тільки знайдемо про місто, бо була впевнена: через віддаленість і незручність транспортного сполучення не зможе відвідати його. У відповідь на мої слова, що ось вона полікується і знову зможе подорожувати, лише сумно посміхнулася і повторила своє прохання. Та не судилося їй отримати цей подарунок, бо потрапили ми в Краснокутськ пізно ввечері, й купити те, що вона просила, не було можливості. Лише сфотографували центр міста, вхід до старовинного дендропарку й деякі пам'ятники, що траплялися на шляху експедиції, але цьому вона теж була дуже рада”.

“В останні роки вона ділилася мрією про те, що дуже хотіла б побувати у містах України, де довелося деякий час жити, і подивитися, наскільки вони змінилися відтоді, походити тими вулицями, які пам'ятала, відвідати місця, пам'ятні для неї особисто”, – додала Наталія Куценко.

“Вона була справжнім борцем, до останнього не втрачала надії на одужання; планувала відвідати відділення Інституту народознавства НАН України – Інститут керамології та Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, бо в цьому містечку колись проживала із сім'єю; мріяла побувати в Одеському театрі опери та балету, шкодувала, що бачила його лише зовні”, – пригадала Людмила Глуценко.

У кімнаті запанувала тиша, всі затихли, кожен задумався про те, що збулося й не збулося, про прожите й пережи-

те. Якось відразу стало до щему жаль, що деяким життєвим планам так і не судилося збутись.

До реалій сьогодення всіх присутніх повернув Олексій Устименко: "Ви чи поснули, чи так наговорилися, що не спроможні вже й слова сказати? І чайник треба вже ввімкнути, бо з м'ятним чаєм часто так буває, що відразу і не зрозумієш – холодний він чи гарячий, недарма раніше м'яту називали холодною".

"Ось і знову згадали про м'яту. Вже не маючи можливості самостійно подорожувати, Лідія Панасівна продовжувала жваво цікавитися будь-якими поїздками, але перш за все пов'язаними з роботою, і завжди, навіть перебуваючи вже на заслуженому відпочинку, просила звернути увагу на "м'яточку": "Раптом натрапите на щось цікавеньке, то неодмінно привезіть", – до розмови долучилася Людмила Глущенко. – Кожного разу після повернення з чергової експедиції Лідія Панасівна знаходила час для особистої зустрічі з нами і детально розпитувала, де були, що цікавого бачили, з ким із колег зустрічалися, які історичні місця проїжджали, що встигли відвідати? Її цікавило буквально все: рослинність, особливості побуту й мови місцевого населення, погода і, звичайно ж, історичні пам'ятки. Вона щиро обурювалася, коли ми просто проїздили повз такі історичні споруди, як палац Галаганів або Батуринська фортеця в Чернігівській області. Тож доводилося заздалегідь планувати маршрут з урахуванням цих деталей. Фото на гаджетах Лідія Панасівна не визнавала, хоч і невеликі за розміром, але вони обов'язково повинні бути надруковані на папері".

"Мені якось довелося разом із Лідією Панасівною поїхати на конференцію до Кременецького ботанічного саду, а місцевість там, самі знаєте, не скатертина. Вона вже тоді важко ходила, але уперто відмовлялася від допомоги. Екскурсія її зовсім знесила, і врешті-решт вона змушена бу-

ла взяти мене під руку, – продовжив Роман Федько. – Сили її волі можна лише позаздрити”.

”Подорожі, пізнання і творчість – ось те, що надихало Лідію Панасівну, – зауважила Наталія Куценко. – Одне з численних її захоплень також пов’язане з творчістю: вона була закохана в театр у всіх його проявах. Любила відвідувати вистави як столичних, так і провінційних та аматорських колективів. І сама брала активну участь у художній самодіяльності. Всі працівники установи й жителі Березоточі були у захваті від своєрідного трактування образу Проні Прокопівни у виконанні Лідії Панасівни, адже вона не сліпо копіювала побачене – це власне переосмислення й сценічне втілення”.

”Безумовно, притаманна їй природна чуттєвість яскраво проявилась у любові до мистецтва. Лідія Панасівна розповідала, що коли при установі діяв драматичний гурток, вона була чи не найактивнішим його учасником. Підбирала цікаві п’єси, бралася за найбільш складні ролі, конструювала костюми, залучала колег до участі в спектаклях. Особливо запам’яталася вона роллю Проні Прокопівни в комедії Михайла Старицького ”За двома зайцями”, хоча і до того, й після зіграла понад десяток інших героїнь. Пишалася, що в деяких об-



Колеги та провідні актори аматорського театру Іван Бойченко і Лідія Шелудько в п’єсі Михайла Старицького ”За двома зайцями”. Березоточа, 60-ті рр. XX ст.

разах колеги її навіть не впізнавали, а вона не зізнавалася. У репертуарі драматичного гуртка переважали класичні твори українських драматургів: "Сватання на Гончарівці", "Москаль-чарівник", "Наталка Полтавка" та ін. Своєрідні уроки майстерності Лідія Панасівна отримувала під час відвідання театрів. Придбавши заздалегідь квитки, вона разом із близькою подругою частенько ходила на вистави, зокрема Київського театру опери та балету", – додає Микола Колосович.

Розливаючи свіжозаварений чай по яскраво розмальованих чашках, Людмила Глущенко продовжує розмову: "Як і кожна жінка, Лідія Панасівна цінувала прекрасне, і не лише історичні пам'ятки та твори мистецтва. Вона вирізнялася вишуканим смаком: навіть у поважному віці завжди мала гарну зачіску, була елегантно вбрана, носила красиве взуття. Не одне десятиліття передплачувала спочатку журнал "Радянська жінка", а потім "Жінка", ділилася підшивками з усіма охочими погортати його сторінки чи скористатись якоюсь господарською порадою".

"Так і було, – всміхається Наталія Куценко. – Вона щиро захоплювалася жінками, які вміли гарно вишивати, плести чи шити, але сама шкодувала часу на такі заняття, говорила, що краще почитає. А за потреби зверталася до колег-майстринь, зокрема Тетяни Гончаренко або Надії Дояр. Проте швейну машинку, мамин спадок, зберігала і на всі пропозиції продати її відповідала категоричною відмовою. Тепер вона "працює" у відділі селекції, до якого потрапила як спадщина Лідії Панасівни".

"Зазвичай після наукових конференцій відбуваються звані вечери, на які Лідія Панасівна завжди з'являлась у вишуканому вбранні, щоразу іншому, – згадує Роман Федько. – Якось ми були на конференції в Софіївці, і я мав

її супроводжувати. Чемненько постукав у двері її кімнати, у відповідь почув: “Зачекайте, Романе Миколайовичу, я ще не готова”. Коли ж вона вийшла, то я був щиро здивований, бо побачив не поважного віку науковицю, а вишукану пані, в довгій блискучій сукні – ну прямо артистка”.

“Звертала вона увагу і на те, як одягнуті її друзі та колеги. Часто робила коректні зауваження, давала цінні поради, а іноді дозволяла собі й покепкувати з декого”, – погодився Микола Колосович.

Людмила Глущенко підхопила розповідь: “Пригадую випадок, як одного разу влітку наш колега Віктор Сергійович Бойко прийшов на роботу в білих штанах. Лідія Панасівна спочатку порівняла його з Остапом Бендером з Ріоде-Жанейро, а потім сказала, що штани, як на неї, парубоцькі, отож такому солідному чоловікові вони не підходять, і додала: “Раніше люди сприйняли б такий одяг за спідню білизну”. Віктор Сергійович не залишився в боргу і з притаманною йому лукавинкою відповів, що він чоловік, обділений жіночим піклуванням, тому це вбрання спрацювало на відмінно, повернувши до нього увагу такої вишуканої жінки, як Лідія Панасівна. Всі присутні весело засміялися, а Лідія Панасівна лише невдоволено пирхнула. Колись дісталось від неї і беретові Анатолія Тимофійовича Горбаня, але це зовсім інша, не дуже весела історія”.

“Я теж пригадую один випадок, що стався, коли ми чекали на автобус, а чекати доводилося іноді досить довго, тож компанія працівників дослідної станції даремно час не гаяла: жваво обговорювалися і міжнародні новини, і виробничі питання, і, звичайно ж, усілякі побутові проблеми, – продовжив Роман Федько. – З рук у руки переходили газети та журнали, дійшла черга і до Лідії Панасівни. Хтось із присутніх зауважив: “Як ви збираєтесь читати без окулярів?”. На що вона моментально відповіла: “Не перей-

майтеся, я лише “ляльки” перегляну (маючи на увазі ілюстрації), а читатиму пізніше, люблю читати зі смаком!”

“Так, Лідія Панасівна дуже любила читати і цінувала книги як за змістом, так і самі по собі, – додала Людмила Глущенко. – Вона мала невелику бібліотеку, але в ній були книжки як для роботи, так і для душі. Зі слів власниці, збиралася колекція повільно і підбиралася дуже ретельно. Зібрання відображало розмаїття вподобань господині. Книги потрапляли туди по-різному: були подаровані авторами, до речі, ними вона дуже дорожила; були такі, які нагадували про відвідання пам’ятних місць або важливі події – симпозиуми чи інші наукові заходи. А також подарунки від друзів і колег, улюблені художні твори, їх у ті часи було дуже важко придбати. Ну і спадок від батьків, таким книжкам надавалось особливе значення. Надзвичайно цінувала вона книги-путівники по галереях і музеях світу, які особисто відвідала. Вони були переважно великоформатними, рясно проілюстровані репродукціями картин і фотографіями музейних експонатів. Зазвичай Лідія Панасівна, демонструючи видання гостям, бережно перегортала сторінки, емоційно розповідала про історичні пам’ятки, шедеври мистецтва й архітектури, згадувала різні цікаві історії, пов’язані з ними. Незважаючи на те, яким чином книги опинялися на полицях її зібрання, всі вони посідали важливе місце в її серці, бо кожний примірник нагадував про певну сторінку її життя. Розповіді про це могли тривати годинами. Як наприклад, оповідь про книгу, забуту в санаторії, завдяки якій зав’язалася тривала дружба з її власницею, чи майже детективна історія пошуку другого тому багатотомного видання”.

“Книги українською мовою надзвичайно шанували в її домі, – наголосила Наталія Куценко. – Лідія Панасівна Шелудько досконало володіла рідною мовою, послуговувалася

нею як у науковому середовищі, так і в побуті. Колеги часто згадують її щире обурення, коли в Москві відхилили назву сорту Березотіцький через нібито немилозвучність. Тоді, на засіданні методичної комісії, Лідія Панасівна палко доводила, що ця назва звучить немилозвучно російською мовою, а українською, навпаки, гарно та ще й як!”

“Незважаючи на вік і хворобу, Лідія Панасівна була напрочуд життєрадісною людиною, – всміхаючись, додала Людмила Глущенко. – Любила дотепні жарти, часто й весело сміялась”.

“Найбільш цікаві життєві історії й гуморески записувала, робила вирізки з газет і календарів, уклеювала їх у спеціальний блокнот, а потім артистично переповідала колегам і друзям”, – продовжив Микола Колосович.

“Серед її улюблених гумористів – Павло Глазовий, Олександр Ковінька, Остап Вишня. Захоплювалася вона й українською пригодницькою, історичною прозою, рекомендувала молоді книжки лубенця Володимира Малика. Радила тим, хто вважає Лубни своїм рідним містом, неодмінно прочитати всі його твори, – пригадала Людмила Глущенко. – “Якщо ви ще не читали, то обов’язково прочитайте, соромно не знати “українського Дюма”, говорила вона”.

“І взагалі, – втрутився Олексій Устименко, – вона обожнювала життя у всіх його проявах, беззастережно любила все українське, була справжнім патріотом свого краю, про що переконливо свідчать назви створених нею сортів лікарських рослин: буяють на полях України Посульська ліналоольна, Лубенчанка, Україночка і духмяна неперевершена Згадка”.

“Я із сумом і разом із тим з радістю згадую Лідію Панасівну. Наші з неї розмови, обмін думками, творчі дискусії, її критичні зауваження, слова підтримки – все це стало неocenним внеском у мій науковий потенціал, сформувало

світогляд. Вдячна долі за зустріч із такою надзвичайною людиною, як Лідія Панасівна, за роки дружнього і творчого спілкування.

Ми і прийдешні покоління науковців будемо берегти пам'ять про непересічну людину, яка жила й творила з Україною в серці", – підсумувала Наталія Куценко.

І знову запанувала тиша, всі припинили, подумки перебираючи в пам'яті щемливі епізоди спілкування із жінкою-науковцем, котра залишила в душі кожного незабутній слід. Вітер розгойдував дерева, і вони стукали у вікна мокрими гілками. Небо плакало дрібним холодним дощем упереміш із першим снігом, сніжинки налипали на віконне скло й танули, стікаючи по ньому, наче сльози. На столі лежали улюблені цукерки й печиво Лідії Панасівни, пахло м'ятним чаєм. Цей аромат належить їй, нашій КОРОЛЄВІ М'ЯТИ.

Т. М. Дяченко, Р. Л. Василенко
Лубенський краєзнавчий музей імені Гната Стеллецького

ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО: ТАЛАНТ, ЯКИЙ СВІТИТЬ СЕЛЕКЦІЇ

У народі кажуть та й науковці не заперечують, що ім'я людини, отримане при народженні, впливає на її характер, майбутні успіхи та ключові події в житті, тобто в імені, закладено життєвий код особистості. Так склалося, що в нашому найближчому оточенні є кілька прекрасних жінок, які мають ім'я Лідія. Походить воно від назви стародавньої держави в Малій Азії (нині це територія Туреччини). Власниці цього імені врівноважені й відкриті, їхнє життя тримається на спілкуванні з людьми. Саме ці риси були притаманні кандидату сільськогосподарських наук Лідії Панасівні Шелудько, котра понад сорок років віддала роботи на Дослідній станції лікарських рослин, що в селі Березоточа.

Зібравши найбільш унікальну колекцію м'яти в Україні, вона створила чимало цікавих сортів, зокрема один із них для отримання сировини на аптечний лист, який з ініціативи колег отримав назву Лідія. Він відзначений срібною медаллю на Міжнародній виставці садівництва "Експо-93" в німецькому місті Штутгарт.

Повертаючись до характерних рис жінок з іменем Лідія, з'ясуємо, що вони оповиті ореолом романтичності, ті,



Лідія Шелудько на розсаднику розмноження перспективних сортів м'яти. Березоточа, 1996 р.

хто його носять, схильні до наукової діяльності, а робота з матеріалом для наукових досліджень потребує неабиякої посидючості.

У шкільні роки Лідія Шелудько мріяла стати археологом, та замість того, щоб розкривати приховані секрети минувщини, шукати в землі стародавні артефакти, вона все життя удосконалювала те, що на ній росте.

Займаючись селекційною роботою, Л. П. Шелудько скрупульозно працювала над кожним зразком, видом і підвидом м'яти, які долучала до своєї колекції. А новим сортам надавала поетичні назви: Лубенчанка, Згадка, Мама, Лебедина пісня. Вона мала унікальні здібності до роботи саме з культурою м'яти. Ось як згадує про неї кандидат біологічних наук, заступник директора з наукової роботи Дослідної станції лікарських рослин ІАП НААН у селі Березоточа Людмила Анатоліївна Глущенко: "Лідія Панасівна мала особливий дар: могла за запахом визначати вміст певних компо-

нентів у букеті ефірних олій м'яти, що значно скорочувало термін селекційної роботи та гарантувало її успіх".

Наполегливість Л. П. Шелудько проявилася повною мірою, коли вона відстоювала український варіант назви сорту м'яти Згадка, а це виявилось дуже непросто, адже за радянських часів станція була одним із підрозділів Всесоюзного інституту лікарських та ароматичних рослин (м. Москва). До речі, саме за цей сорт вона нагороджена орденем "Знак Пошани".

Перебуваючи вже на заслуженому відпочинку, Лідія Панасівна частенько заходила до Лубенського краєзнавчого музею та галереї образотворчого мистецтва, де познайомилась із нашою працівницею Г. В. Коломієць. Пізніше вони залюбки спілкувалися по телефону, говорили про життя і, звичайно, про лікарські рослини. Ганна Василівна так згадує про Лідію Панасівну: "Розумна, талановита, сильна, працелюбна, відповідальна, красива, щира жінка". Такою знали і пам'ятають її ті, з ким вона трудилася та жила поряд. Довгі роки вона співпрацювала й дружила з колегою Наталією Іванівною Кученко. Разом вони написали книгу "Лікарські рослини. Селекція і насінництво". Л. П. Шелудько працювала з різними лікарськими рослинами, але перевагу надавала все-таки м'яті. За результатами своєї наукової роботи вона підготувала ряд книг і публікацій про цю рослину.

Готуючи цю статтю, ми побували в гостях в О. Я. Білим, яка ще з дитячих років добре знала Лідію Панасівну, бо довгий час жила в їхній родині. Олександра Яківна згадує, що в дитинстві на канікулах батько брав Лідію із собою у від'їзду і прищепив їй любов до подорожей, яка збереглася на все життя. По роботі їй доводилось бувати в різних місцях. О. Я. Білим в останні роки часто супроводжувала Лідію Панасівну під час цих поїздок. Олександра Яківна розповіла нам, що, навчаючись в Уманському сільськогосподарському

інституті, студентка Лідія Шелудько не пропускала жодних танців, а також брала активну участь у художній самодіяльності, виступала в спектаклях. Захоплення театральним мистецтвом вона не полишила і працюючи на Дослідній станції лікарських рослин у Березоточі. Навіть на своєму 70-річному ювілеї вона виступала перед гостями у ролі Проні Прокопівни з п'єси М. Старицького "За двома зайцями". У Лідії Панасівни був величезний потяг до всього нового – у неї вдома збереглося багато різних книг, вона передплачувала газету "Факти" і журнал "Міжнародний туризм", а прочитаним ділилась із усіма охочими.

Н. В. Усенко, яка допомагала Лідії Панасівні по господарству на її батьківському обійсті, згадує, що в останні роки, коли вона слабувала на ноги, то збирала кизил у своєму садку, сидячи на стільчику, а потім роздавала його сусідам. Нині Надія Василівна живе в будинку Л. П. Шелудько на вулиці Богдана Хмельницького. Вона розповіла також, що Лідія Панасівна любила читати, захоплювалась історією українського козацтва, мала багато друзів на теренах колишнього радянського союзу, зокрема в Москві, Санкт-Петербурзі, тому нинішні трагічні події в Україні їй було б, мабуть, дуже болісно переживати.

Л. П. Шелудько була абсолютно неконфліктною, доброзичливою людиною. Такою її пам'ятають найближчі сусіди – Любов Іванівна Івахненко та її донька Світлана – і зазначають, що вона була дуже цікавою співрозмовницею. З нею говорили на будь-які теми, але особливо захоплюючими були її розповіді про подорожі. А ще вона особливим методом садила восени бульбу, щоб на Новий рік можна було поласувати молоденькою картопелькою.

З гордістю й теплотою про Лідію Панасівну розповідає Катерина Дмитрівна Скуратовська, депутат Лубенської міської ради трьох скликань від мікрорайону № 6, у якому

знаходиться вулиця Б. Хмельницького: "Ми пишаємось кращими людьми Лубенського краю, які живуть поруч із нами, серед них і Лідія Панасівна Шелудько. Її я згадую як друга і чудову людину, котра все своє життя присвятила науці. Дорогою реліквією для мене є її книга про лікарські рослини з дарчим написом. Із Лідією Панасівною можна було спілкуватись нарівні, вона могла будь-кому, навіть дітям, доступно розповісти про новинки і перспективи селекційної роботи в галузі лікарського рослинництва".

У нинішні складні часи К. Д. Скуратовська як волонтер разом із жителями мікрорайону збирає допомогу і доправляє її в найгарячіші точки та госпіталь, де лікуються наші поранені воїни. І, звичайно, до складу цієї допомоги входять лікарські трави і чай з них (приготовані за спеціальними рецептами, зокрема і Л. П. Шелудько). Серед цілющих трав, звісно, присутня і м'ята, чай із неї додає сили нашим захисникам та наповнює їхні тіла духом рідної землі, яку вони захищають.

На завершення хочемо розповісти про назву цієї рослини. Вона походить від латинського слова *mentha*, котре у слов'ян трансформувалось у м'яту. Латинську назву рослині дали на честь німфи Менти – покровительки луків, ущелин, річок і джерел. В Україні з давніх часів м'ята росла біля кожної оселі, бо вважалося, що вона проганяє злі сили. Її оспівували в народних піснях.

Тож нехай ця чарівна рослина прожене всі злі сили з нашої землі, вилікує зранену душу українського народу, а в домівках українців оселиться такий очікуваний дух нашої перемоги.

О. О. Шиян,
Полтавський краєзнавчий музей
імені Василя Кричевського

ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО УВДЯЧНІЙ ПАМ'ЯТІ ТА ШАНІ

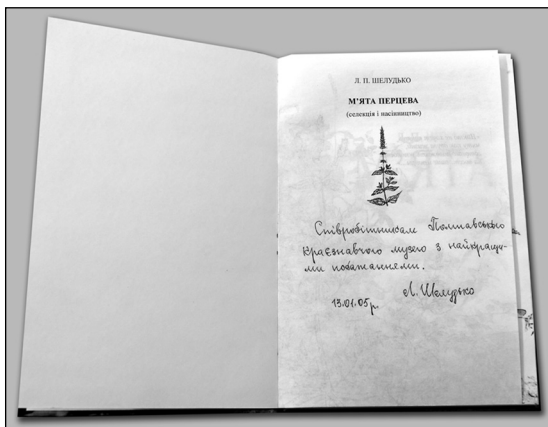
Скарбницею, де зберігається пам'ять про видатних природодослідників Полтавщини, є Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського. Численна колекція закладу висвітлює життєвий та творчий шлях цілої плеяди науковців, пов'язаних із Полтавським краєм. Віднедавна в музеї сформовано тематичне зібрання талановитого селекціонера Лідії Панасівни Шелудько (1937–2019). Матеріали зберігаються в науковому архіві, бібліотеці та фондах закладу – це документи, книги, брошури, фотовідбитки тощо.

<p>НАУКОВИЙ ЦЕНТР ГЛАВНА БІОЛОГІЧЕСЬКА САД</p> <p>Ім прорахування</p> <p>ВІСЛУДЬКО Лідія Анатоліївна 738 181.08 + 451.32 + 455.48+181.9</p> <p>ИССЛЕДОВАТЕЛЬ МАТЕРИАЛ И РЕЗУЛЬТАТЫ СЛЕДСТВИЯ ИНЫ в УСТИНСКОМ АСОЦИАЦИИ ВОИ ВОИ 06.10.05 - оценка и оценка</p> <p>А В Т О Р Е Ф Е Р А Т диссертации на соискание ученой степени кандидата специальной биологической наук</p> <p>Москва - 1985</p>	<p>Работа выполнена на Украинской высшей школе станицы Донецкого научно-исследовательского института высших учебных заведений (Госплановый заказ №227) в 1975-1985 гг.</p> <p>Научный руководитель - кандидат сельскохозяйственных наук Л.П.Борзова.</p> <p>Специально оценены: доктор сельскохозяйственных наук Н.И.Борзова, кандидат биологических наук Ф.И.Степанова.</p> <p>Научная организация - Донецкое объединение по производству, заготовке и переработке лекарственных растений "СОСНАКРАСНОС" .</p> <p>Задание составлено "16.11.1985 г. в 14 час. на заседании координационного совета Д-003-03-01 в Главном бухгалтерском управлении ЦДНУ.</p> <p>Адрес: 31027, Москва, Ботаническая ул., 4, лаборатория переплет.</p> <p>С диссертацией лично ознакомился в научной библиотеке Главного бухгалтерского управления "16.11.1985 г.</p> <p>Автореферат рассмотрен "16.11.1985 г.</p> <p>Личный секретарь специальной биологической науки И.А.Борзова</p> <p><i>Рецензия Шелудько Л.П. 1985 г. 20/10-1985 20/10-1985 20/10-1985</i></p>	<p>СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ</p> <p>Диссертация посвящена исследованию биологических особенностей и роли в жизни растений семейства <i>Urticaceae</i>. В работе дан анализ биологии, морфологии, физиологии, экологии, роли в жизни человека и животных, а также роли в жизни человека и животных. Работа посвящена исследованию биологии, физиологии, экологии, роли в жизни человека и животных, а также роли в жизни человека и животных.</p> <p>Целью работы является изучение биологии, физиологии, экологии, роли в жизни человека и животных, а также роли в жизни человека и животных.</p> <p>Исследования проводились в течение 10 лет (1975-1985 гг.) в Главном бухгалтерском управлении ЦДНУ.</p> <p>Работа выполнена на Украинской высшей школе станицы Донецкого научно-исследовательского института высших учебных заведений (Госплановый заказ №227) в 1975-1985 гг.</p> <p>Научный руководитель - кандидат сельскохозяйственных наук Л.П.Борзова.</p> <p>Специально оценены: доктор сельскохозяйственных наук Н.И.Борзова, кандидат биологических наук Ф.И.Степанова.</p> <p>Научная организация - Донецкое объединение по производству, заготовке и переработке лекарственных растений "СОСНАКРАСНОС" .</p> <p>Задание составлено "16.11.1985 г. в 14 час. на заседании координационного совета Д-003-03-01 в Главном бухгалтерском управлении ЦДНУ.</p> <p>Адрес: 31027, Москва, Ботаническая ул., 4, лаборатория переплет.</p> <p>С диссертацией лично ознакомился в научной библиотеке Главного бухгалтерского управления "16.11.1985 г.</p> <p>Автореферат рассмотрен "16.11.1985 г.</p> <p>Личный секретарь специальной биологической науки И.А.Борзова</p>
--	--	---

Автореферат диссертации Л. П. Шелудько

Більшість друкованих видань містить дарчі написи Лідії Панасівни, що підсилює цінність матеріалів.

Ініціатором і активним колектором тематичного зібрання Лідії Шелудько в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського став доцент Полтавського державного аграрного університету Віктор Самородов. У 1993 році науковець передав музею автореферат дисертації Лідії Панасівни на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук "Вихідний матеріал і результати селекції м'яти в умовах Лісостепової зони України" (1985). Експонат поклав початок формуванню тематичного зібрання селекціонера. Брошура має дарчий напис від науковиці: "Дарую Полтавському краєзнавчому музею від автора 20.IV.93. Автограф Л. П. Шелудько" (Кб 2621 ПКМВК 73675) [4]. Крім того, у фондах закладу зберігається видання "М'ята

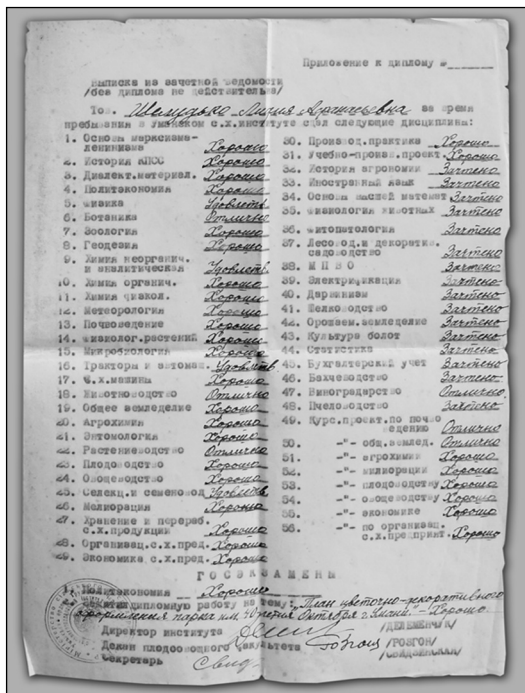


Монографія Л. П. Шелудько з автографом автора

човського став доцент Полтавського державного аграрного університету Віктор Самородов. У 1993 році науковець передав музею автореферат дисертації Лідії Панасівни на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук "Вихідний матеріал і результати селекції м'яти в умовах Лісостепової зони України" (1985). Експонат поклав початок формуванню тематичного зібрання селекціонера. Брошура має дарчий напис від науковиці: "Дарую Полтавському краєзнавчому музею від автора 20.IV.93. Автограф Л. П. Шелудько" (Кб 2621 ПКМВК 73675) [4]. Крім того, у фондах закладу зберігається видання "М'ята



Студентський квиток Л. П. Шелудько



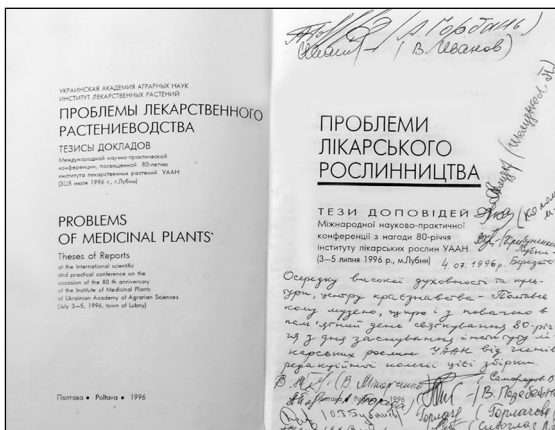
Диплом вченого агронома-плодоовочівника та виписка із залікової відомості Л. П. Шелудько

перцева. Селекція і насінництво” 2004; (Кб 3539 ПКМВК 79351), передане Віктором Миколайовичем у 2005 році [5]. До 2021 року книга разом зі зразками листя м'яти перцевої сортів Чорнолиста та Згадка була представлена в розділі "Лікарське рослинництво" в експозиції відділу природи музею (зал № 5), нині зберігається у фондах закладу. Видання містить дарчий напис автора: "Співробітникам Полтавського краєзнавчого музею з найкращими побажаннями 13.01.05 р. Л. Шелудько".

У 2022 році заступниця директора з наукової роботи Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроєкології і природоко-

ристування НААН України Людмила Глущенко поповнила музейну колекцію цінними матеріалами документального фонду. Серед них особисті документи Лідії Шелудько: диплом про закінчення Уманського ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту імені О. М. Горького за спеціальністю "Плодоовочівництво", виданий 31.03.1960 р. (з додатком) (Д 12964 ПКМВК 96198), студентський квиток (Д 12963 ПКМВК 96197), виданий 1.09.1955 р., членський квиток Українського товариства охорони природи та сприяння розвитку природних багатств, 2.11.1962 р. (Д 12965 ПКМВК 96199), посвідчення депутата Лубенської районної Ради депутатів трудящих Полтавської області Української РСР від виборчого округу № 24, дійсне до червня 1975 р. (Д 12966 ПКМВК 96200) [3]. Крім того, пані Людмила передала цікаву меморію Лідії Панасівни: декоративний флакон для парфумів (С 378 ПКМВК 96196) [6]. Особиста річ стала цінним доповненням музейно зібрання Лідії Шелудько.

Пам'ять про видатного селекціонера увічнено також у матеріалах наукового архіву та бібліотеки музею [1, 2]. Серед них: запрошення Л. П. Шелудько до участі в роботі 2-го Міжнарод-



Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 80-річчя Інституту лікарських рослин УААН "Проблеми лікарського рослинництва" (3-5 липня 1996 р.) з автографами учасників

ного симпозиуму "Старовинні парки і проблеми їх збереження" 18–20 вересня 1996 року та бейдж учасника даного симпозиуму на ім'я Лідії Опанасівни Шелудько. Особливу цінність має кольоровий фотовідбиток учасників Міжнародної наукової конференції "Лікарські рослини: традиції та перспективи дослідження", присвяченої 90-річчю Дослідної станції лікарських рослин УААН (с. Березоточа, 2006 р.). Фото зроблене 12 липня 2006 року під час екскурсії полями станції [2].

Крім того, в науковому архіві закладу зберігається кольорова копія диплома лавреата премії НАН України імені Л. П. Симиренка, яким нагороджений колектив науковців – М. В. Матвієнко, Р. Д. Бабіна, Л. П. Шелудько – за цикл робіт "Створення генофонду і селекція груші та м'яти перцевої" (2007 р.) [2].

До тематичного зібрання Лідії Шелудько належать матеріали, присвячені ювілейним датам в історії Дослідної станції лікарських рослин УААН. Так, у фондах закладу зберігаються видання "Проблеми лікарського рослинництва" з тезами доповідей Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 80-річчя Інституту лікарських рослин УААН (1996 р.) (Кб 2774 ПКМВК 75192) та брошура "Інститут лікарських рослин Української академії аграрних наук: сторінки 80-річної історії" (1996 р.) (Кб 2775 ПКМВК 75193) [4]. У науковому архіві музею серед матеріалів, присвячених 80-річчю створення установи, зберігаються буклети, де вміщені зображення та характеристики сортів м'яти перцевої, створених Лідією Панасівною [1].

У 2022 році наукова бібліотека музею поповнилася цінними виданнями Дослідної станції лікарських рослин УААН. Наукові праці були передані до закладу Людмилою Глущенко та Віктором Самородовим. Серед надходжень унікальна монографія "Лікарські рослини. Селекція і насінництво" (автори Н. І. Куценко, Л. П. Шелудько, 2013 р.).

Пам'ять про талановитого селекціонера зберігає і музейний дворик. На затишному подвір'ї закладу зростає м'ята перцева сортів Мама та Лебедина пісня, створених Лідією Панасівною. Кореневища рослин були передані у 2015 році Віктором Самородовим із Дослідної станції лікарських рослин УААН.

Тематичний фонд Лідії Шелудько в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського є осередком збереження та популяризації наукової спадщини Лідії Панасівни, одним із шляхів ушанування світлої пам'яті про видатного селекціонера, виявом вдячності й шани полтавців. Долучитися до збереження наукової спадщини Лідії Шелудько може кожен бажаючий, поповнивши зібрання закладу меморіями науковиці.

Джерела

1. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф. 1. – Спр. 132 – Арк. 9, 11.
2. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф. 1. – Спр. 208 – Арк. 1–5.
3. Інвентарна книга ПКМВК "Д-18" (розпочата 2018 р.) – 398 с.
4. Інвентарна книга ПКМВК "Кб-4" (розпочата 1990 р.) – 402 с.
5. Інвентарна книга ПКМВК "Кб-6" (розпочата 2003 р.) – 402 с.
6. Інвентарна книга ПКМВК "С-1" (розпочата 1948 р.) – 410 с.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ Л. П. ШЕЛУДЬКО

1968

1. **Улучшение** наследственных качеств стального полевого / Л. А. Шелудько // Сб. научн. работ ВИЛАР. – М., 1968. – Т. 13. – С. 318–321.

1970

2. **К вопросу** о семенной продуктивности стального полевого / Л. А. Шелудько // Селекция и первичное семеноводство лекарственных культур: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1970. – Вып. 2. – С. 162–164.

3. **Результаты** селекции мяты / Л. А. Шелудько // Актуальные проблемы изучения эфиромаслич. растений и эфирных масел: Тез. докл. 2-го симпозиума. – Кишинев, 1970. – С. 31–32.

4. **Селекция** и семеноводство мяты перечной на Украинской ЗОС ВИЛР / Л. А. Шелудько // Селекция и первичное семеноводство лекарственных культур: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1970. – Вып. 2. – С. 92–95.

5. **Улучшение** наследственных качеств ромашки аптечной на Украине / Л. А. Шелудько // Селекция и первичное семеноводство лекарственных культур: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1970. – Вып. 2. – С. 122–124.

1971

6. Использование химических мутагенов в селекции некоторых лекарственных растений / М. В. Глазова, Л. М. Кондратенко, Демидова, Л. А. Шелудько // Практика химического мутагенеза: Сб. тр. Всесоюзного совещания по хим. мутагенезу – М., 1971. – С. 213–238.

1973

7. Биологические особенности некоторых видов мят в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Интродукция растений и зеленое строительство: Сб. научн. тр. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 152–153.

8. Поліпшення спадкових якостей лікарських культур – ромашки лікарської, вовчуга польового, подорожника великого / Л. П. Шелудько // Фарм. журн. – 1973. – № 6. – С. 70–72.

1974

9. Некоторые биологические особенности мят, интродуцированных на Украине / Л. А. Шелудько // Интродукция и акклиматиз. растений на Украине и в Молдавии: Сб. научн. тр. – К.: Наук. думка. – 1974. – С. 127–128.

1975

10. Выращивание диплоидной и тетраплоидной ромашки в различных экологических условиях / М. В. Глазова, Л. А. Шелудько // Результаты научн. исследований в области лекарств. растениеводства: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1975. – Вып. 8. – С. 122.

11. Исходный материал в селекции мяты / Л. А. Шелудько, В. А. Стихин // Результаты научн. исследований в области лекарств. растениеводства: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1975. – Вып. 8. – С. 143.

1976

12. **Вплив** хімічних реагентів на схожість насіння м'яти холодної / Л. П. Шелудько // Досягнення ботан. науки на Україні. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 132.

13. **Инбридинг** у м'яти / Л. А. Шелудько, Ю. П. Лаптев // Новые культуры в народном хозяйстве и медицине. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 152–153.

14. **Цмин** песчаный на Украине и возможности введения его в культуру / И. И. Мороз, Э. С. Бойченко, Б. С. Кондратенко, Л. А. Шелудько // Новые культуры в хозяйстве и медицине: Сб. научн. работ. – К.: Наук. думка, 1976. – Ч. 1. – С. 37–38.

1977

15. **Биологические** особенности семян и плодоношение ромашки аптечной в условия культуры / Л. А. Шелудько // Лекарствен. растениеводство. Научно-техн. реферат. – М., 1977. – № 2. – С. 3–7.

16. **Інтродукція** *Mentha piperita* L. на Україні / Л. А. Шелудько // VI з'їзд Укр. ботан. товариства: Зб. наук. робіт. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 347–348.

17. **Межвидовая** гибридизация в селекции м'яти / Л. А. Шелудько // Третий съезд Всесоюзн. о-ва генет. и селекционеров: Тез. док. – Л., 1977. – С. 588.

18. **Міжвидові** гібриди м'яти / Л. П. Шелудько // Використання та збагачення рослинних ресурсів України: Зб. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 45–50.

19. **Насінна** продуктивність подорожника великого / Л. П. Шелудько // Використання та збагачення рослинних ресурсів України: Зб. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 58–61.

1978

20. **Інтродукція** *Mentha spicata* на Україні / Л. А. Шелудько // Тез. док. VI делегатск. съезда ВБО. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 185–186.

21. **Інтродукція** м'яти польової на Україні / Л. П. Шелудько // Біологічні особливості корисних рослин природної флори в зв'язку з їх інтродукцією на Україні: Зб. наук. пр. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 79–81.

22. **Опыление** и семенная продуктивность фертильных форм мяты / Л. А. Шелудько // Генетико-физиологич. природа опыления у растений: Сб. научн. работ. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 56–58.

1979

23. **Сорт** мяты на аптечный лист / Л. А. Шелудько // ЦБНТИ Медпром. – 1979. – № 7. – С.2–5.

1980

24. **Інтродукционная** оценка образцов мяты болгарского происхождения в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько, Е. И. Корнева, Д. А. Пакалн // Теория и методы интодукц. растений и зеленое строительство: Сб. научн. тр. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 99–100.

25. **Итоги** селекции мяты на Украинской ЗОС ВИЛР / Л. А. Шелудько // Актуальные вопросы изучения и использования эфиромасличных растений и эфирных масел.: Тез. док. III симпозиума. – Симферополь, 1980. – С. 72–73.

26. **Новый** районированный сорт мяты перечной Згадка / Л. А. Шелудько // Лекарственное растениеводство. Экспресс-информ. – М. ЦБНТИ МЕДПРОМ, 1980. – Вып. 8. – С. 5–9

27. **Перспективы** улучшения наследственных качеств подорожника большого / Л. А. Шелудько // Полезные растения природной флоры и использование их в народном хо-

зьяйстве: Сб. научн. работ. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 124–127.

28. **Результаты** селекции ромашки аптечной на Украине / О. М. Перепелова, Л. А. Шелудько // Актуальные вопросы изучения и использования эфиромаслич. растений и эфирных масел.: Тез. док. III симпозиума. – Симферополь, 1980. – С. 49.

29. **Семенная** продуктивность мяты перечной и использование фертильных форм в практической селекции / Л. А. Шелудько, Е. И. Корнева // Хим.-фарм. журн. – 1980. – № 5. – С. 53–56.

30. **Чернолистная** – сорт мяты на аптечный лист / Л. А. Шелудько, Г. С. Турсин // Вопросы лекарственного растениеводства: Сб. научн. работ ВИЛР. – М., 1980. – С. 47–50.

1981

31. **Испытание** сортов мяты отечественной и зарубежной селекции в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Генетические основы селекции зерновых, зернобобовых, крупяных и технических культур.: Тез. док. IV съезда генетиков и селекционеров Украины. – К.: Наук. думка, 1981. – Ч. 3. – С. 241–242.

32. **Результаты** испытания сортов мяты селекции Украинской ЗОС ВИЛР в условиях совхоза "Мостисский" / Л. А. Шелудько, Д. А. Пакалн, И. Г. Данылив, С. Г. Дубинец // Лекарственное растениеводство. Экспресс-информ. – М.: ЦБНТИ Медпром, 1981. – Вып. 12. – С. 2–4.

1982

33. **Результаты** селекции лекарственных культур в Украине / Д. А. Пакалн, А. П. Таранич, Л. М. Кондратенко, Л. А. Шелудько, Е. М. Перепелова, И. В. Бойченко, Л. И. Перебейнос, В. А. Рак // Тез. док. VII съезда Всесоюзного

общества генетиков и селекционеров им. Н. И. Вавилова. – Кишинев, 1982. – Ч. 3. – С. 95–96.

34. **Результаты** селекционной работы по подорожнику большому / Л. А. Шелудько, В. А. Рак // Биология, селекция и семеноводство лек. культур. – М., 1982. – С. 108–113.

35. **Ромашка** аптечная / В. М. Глазова, О. М. Перепелова, Л. А. Шелудько, Н. А. Бузель // Биология, селекция и семеноводство лекарственных культур. – М., 1982. – 7 с.

36. **Селекция** мяты перечной / Е. И. Корнева, Л. А. Шелудько, В. М. Ковинева, А. Г. Кодаш, О. И. Захарова // Биология, селекция и семеноводство лек. культур. – М., 1982. – С. 80–93.

37. **Сорт** мяты Згадка. / Л. А. Шелудько, В. А. Стихин, А. Г. Шаповал // А.с. 3096 (СССР).

38. **Сорт** ромашки аптечной Азулена / Л. А. Шелудько, М. В. Глазова, О. М. Перепелова, А. И. Брыкин // А.с. 3093 (СССР).

1984

39. **Интродукция** видов мяты в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Тез. докл. 1 республик. конф. по мед. ботанике. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 85–86.

40. **Сорт** мяты ментольной Чернолистная / Л. А. Шелудько, В. А. Стихин, Г. С. Турсин // А.с. 3970 (СССР).

41. **Die Zuchtung** von Hybridsorte der Mentha piperita L. mit hohen Mentholgehalt / E. I. Korneva, L. A. Sheludko // Internationale vortradstagung Artern, 18–22 juni 1984 fortragente Teil 2.

1985

42. **Изучение** коллекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины / Л. А. Шелудько // Лекарственное растениеводство в условиях Украины: Сб. научн. тр. – М., 1985. – С. 90–101.

43. **Имунные** образцы селекции мяты как исходный материал для селекции / Л. А. Шелудько // Основные направления научных исследований по интенсификации эфиромаслич. производства: Тез. докл. IV симпоз. – Симферополь: Эфирмасло НПО, 1985.

44. **Исходный** материал и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. / Л. А. Шелудько. – М., 1985. – 24 с.

45. **Ментольный** сорт мяты Лубенчанка / Л. А. Шелудько // Основные направления научных исследований по интенсификации эфиромасличного производства: Тез. докл. IV симпозиума. – Симферополь, 1985. – С. 83–84.

46. **Селекция** и семеноводство лекарственных культур / Л. М. Кондратенко, Л. А. Шелудько, А. П. Таранич // Лекарственное растениеводство в условиях Украины: Сб. научн. тр. – М., 1985. – С. 77–89.

47. **Сорт** мяты перечной Лубенчанка / Л. А. Шелудько // Отчет о НИР (заключ.) ВИЛР. Инв. № 02850075053, № Госрегистрации 01790006524, 1985.

1986

48. **Об исходном** материале для селекции видов мяты в Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Тез. докл. V съезда генет. и селекционеров Украины. – К., 1986. – Ч. 3. – С. 148.

1987

49. **Интродукция** *Mentha rotundifolia* L. в Лесостепной зоне Украины / Л. А. Шелудько // Тез. докл. VIII съезда Украинского ботан. общества. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 246.

50. **Мята** перечная / В. М. Ковинева, Э. С. Бойченко, Е. И. Корнева, А. И. Бородин, Л. А. Шелудько и др. // Возде-

лывание лекарственных культур: Сб. научн. тр. ВИЛР. – М., 1987. – Ч. 1. – С. 74–86.

51. **Новые сорта мяты** / Л. А. Шелудько // Тез. докл. V съезда Всесоюзн. общества генет. и селекционеров им. Н. И. Вавилова. – 1987. – Т. IV.

1988

52. **Интродукция** образцов мяты перечной из различных мест произрастаний в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Тез. докл. 2-й республик. конф. по мед. ботанике. – К., 1988. – С. 177–178.

53. **Интродукция** образцов подорожника большого из различных географических мест произрастания / Л. А. Шелудько, В. А. Рак // Тез. докл. VIII делегатского съезда Всесоюзн. ботан. общества. – Алма-Ата: Наука Казахской ССР. – 1988. – С. 549.

54. **Сорт** мяты ментольной Лубенчанка / Л. А. Шелудько, А. Г. Шаповал, О. И. Украинец // А.с. 5027 (СССР).

55. **Сорт** подорожника большого Полтавский / В. А. Рак, Л. А. Шелудько, Н. Т. Конон // А.с. 5028 (СССР).

1989

56. **Изучение** фертильности пыльцы, опыления и семенной продуктивности сортов мяты в условиях Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Онтогенез высших цветковых растений. – К., 1989. – С. 158.

1990

57. **Итоги** работы по интродукции видов мяты в Лесостепи Украины и использование их в селекции / Л. А. Шелудько // Состояние и перспективы научн. исслед. по интродукц. лекарствен. растений: Тез. докл. и сообщ. – М., 1990. – С. 73–74.

58. **Ознакомление** молодежи с лекарственными возможностями растений / Л. А. Шелудько // Тез. докл. и сообщений региональной науч.-практ. конф. (4–5 мая 1990 г. Переяслав-Хмельницкий), 1990. – С. 53–54.

59. **Перспективы** селекции ромашки аптечной на Украине / О. М. Перепелова, Л. А. Шелудько // V Всесоюзный симпозиум "Основные направления научн. исслед. по интенсификац. эфиромасличн. производства": Тез. научн. тр. – Симферополь, 1990. – С. 85–86.

60. **Подорожник** большой Полтавский / Л. А. Шелудько, В. А. Рак, Н. Т. Конон // Селекция и семеноводство. – 1990. – № 6. – С. 39–40.

61. **Результаты** и перспективы селекции мяты на Украинской ЗОС ВИЛР / Л. А. Шелудько // V Всесоюзн. симпоз. "Основные направления науч. исслед. по интенсификац. эфиромаслич. производства": Тез. научн. тр. – Симферополь, 1990. – С. 92–93.

62. **Study** of pollen fertility and seed proaucti viti of *Menthe spicata* L. madels in conditions of forest - steppe of the be-reine / Sheludko L. A. // Abstracts of the papers and posters, presented at the XI International symposium Embryology and seed reproduction / Leningrad, USSR, july 3–7, 1990/. – Leningrad, 1990. – P. 153.

1991

63. **Опыление** и семенная продуктивность образцов мяты перечной, интродуцированных в Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько // Онтогенез интродуцирован. раст. в ботан. садах Советского Союза. – К., 1991. – С. 177–178.

64. **Семенная** продуктивность желтушника левкойного / Л. А. Шелудько // Тез. докл. IX Всесоюзного совещания по семеноведению интродуцентов. – Умань, 1991. – С. 236.

1992

65. **Біологічні** особливості насіння *Plantago major* L. / Л. А. Шелудько // Тез. доп. IX з'їзду Українського ботан. товариства. – К., 1992. – С. 57.

66. **Некоторые** биологические особенности желтушника раскидистого / Л. А. Шелудько // Тез. докл. III Украинской конф. по медицин. ботан. – К., 1992. – Ч. II. – С. 162–163.

67. **Селекция** мяты на аптечный лист / Л. А. Шелудько // Тез. докл. VI съезда Украинского общества генет. и селекц. им. Н. И. Вавилова. – Т. III. – К., 1992. – С. 69.

68. **Селекция** некоторых лекарственных культур на Украине / Л. А. Шелудько, О. М. Перепелова // Тез. докл. VI съезда Всесоюзного общества генет. и селекц. им. Н. И. Вавилова. – М., 1992.

69. **Селекция** подорожника большого на Украине / Л. А. Шелудько // Тез. докл. VI съезда Украинского общества генет. и селекц. им. Н. И. Вавилова. – Т. III. – К., 1992. – С. 68.

70. **Фертильность** пыльцы и семенная продуктивность мяты длиннолистой / Л. А. Шелудько // Изучение онтогенеза интродуцир. видов природных флор в ботан. садах: Тез. докл. – К., 1992. – С. 216.

1993

71. **Деякі** біологічні особливості секуринегі кущистої / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Паркові ландшафти, інтродукція, архітектурні та біолого-екологічні аспекти функціонування: Тез. доп. – Біла Церква, 1993. – С. 83.

72. **Інтродукція** секуринегі кущистої в умовах Лісостепу України / Л. П. Шелудько, О. А. Порада, А. Т. Горбань, О. П. Тараніч // Інтродукція деревних та чагарникових рослин в Україні: Тез. доп. – Краснокутськ, 1993. – С. 77–78.

73. **Некоторые** биологические особенности желтушника левкойного / Л. А. Шелудько // Тез. докл. научн.-практ. конф. – Х., 1993. – С. 72–73.

74. **Тенденції** накопичення радіонуклідів сортами м'яти перцевої / Н. І. Куценко, Л. А. Глущенко, А. Т. Горбань, Л. П. Шелудько // VIII конф. з питань сільськогосподарської радіології: Тез. доп. – К., 1993. – С. 220–221.

1994

75. **Задачи** селекции некоторых нетрадиционных лекарственных растений / Л. А. Шелудько, А. Т. Горбань // Третья междунар. конф. по селекц., технол. воздел. и переработки нетрадицион. раст.: Тез. докл. – Симферополь, 1994. – С. 57–58.

76. **Збереження** генофонду подорожника великого і ромашки лікарської / Л. П. Шелудько, О. М. Перепелова // Міжнар. наук.-практ. конф. "Рациональне використання і охорона земельних ресурсів": Тез. доп. – К., 1994. – С. 121.

77. **Фертильность** пыльцы и семенная продуктивность мяты круглолистной / Л. А. Шелудько // Тез. доп. Школи онтогенезу. – Київ – Львів, 1994. – С. 280.

1995

78. **Виведення** сорту м'яти Лідія / Л. П. Шелудько // Звіт про НДР (заклучн.) ІЛР УААН. Інв. № 02964001036, № держреєстрації 0192030728, 1995.

79. **Досягнення** селекції лікарських культур на Україні / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і спеціалістів: Тез. доп. 16–17 берез. 1995 р. – Чабани, 1995. – С. 142.

80. **Интродукция** и селекция новых лекарственных растений в Украине / А. А. Порада, Л. А. Шелудько, А. В. Середя, А. Т. Горбань // I Междунар. симпоз. "Новые и нетра-

диционные растения и перспективы их практического использования": Тез. докл. – Пушино, 1995. – С. 365–367.

81. Интродукция мяты канадской в условиях Лесостепи Украины / Л. П. Шелудько, А. А. Порада // Особенности акклиматизац. многолет. интродуцентов, накапливающих биол. активн. вещества: Сб. докл. – Краснодар, 1995. – С. 258–261.

82. Местные генетические ресурсы – исходный материал для селекции / Л. А. Шелудько // Тез. докл. науч.-практ. конф. "Проблемы использования земли в условиях реформирования с/х производства и осуществления земельной реформы". – Чабаны, – 1995. – С. 25–26.

83. Новый сорт мяты для лечебных сборов / Л. А. Шелудько // Тез. докл. науч.-практ. конф. "Научные достижения и проблемы производства лекарственных средств". – Х., 1995. – С. 42–43.

84. Особенности интродукции Melissa лекарственной в Украине / А. А. Порада, Л. А. Шелудько // Особенности акклиматизации многолетних интродуцентов, накапливающих биологически-активные вещества: Сб. докл. – Краснодар, 1995. – С. 182–186.

85. Перспективы интродукции и селекции некоторых нетрадиционных лекарственных растений в Украине / Л. А. Шелудько, А. А. Порада, О. М. Перепелова // I Междунар. симпоз. "Новые и нетрадицион. раст. и перспективы их практич. использования": Тез. докл. – Пушино, 1995. – С. 368–370.

86. Різноманітність вихідного матеріалу лікарських рослин / Л. П. Шелудько // Тез. доп. сесії Ради ботанічних садів України. – Ялта, 1995. – С. 223–224.

87. Семенная продуктивность желтушника раскидистого при интродукции / Л. А. Шелудько // Биологическое разнообразие. Интродукция растений: Мат-лы научн. конф. 12–15 декабря 1995 г. – СПб., 1995. – С. 212–213.

88. **Фертильність** пилку і насіннева продуктивність зразків гібридних видів м'яти / Л. П. Шелудько // Вивчення онтогенезу рослин та культурних флор у бот. садах Євразії: Тез. доп. – К., 1995. – С. 157.

1996

89. **Душица** обыкновенная – растение, вводимое в культуру / Л. А. Шелудько // Тез. докл. V Междунар. научн.-производств. конф. "Селекция, экология, технология возделывания и переработка нетрадицион. растен.". – Симферополь, 1996. – С. 256.

90. **Интродукционное** изучение образцов секуринегии полукустарниковой в Украине / Л. А. Шелудько, А. А. Порада // Проблемы интродукц. деревьев и кустарников на юге России. Тез. докл. конф.: – Краснодар, 1996.

91. **Інститут** лікарських рослин – осередок лікарського рослинництва / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Тез. доп. 2-го міжнарод. симпоз. "Старовинні парки і проблеми їх збереження". – Умань, 1996. – С. 79.

92. **Некоторые** биологические особенности сортов мяты селекции ИЛР УААН / Л. А. Шелудько // Проблеми лікарського рослинництва: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 80-річчя Інституту лікар. рослин. УААН (3–5 лип. 1996 р., м. Лубни) – Полтава: Астрея, 1996. – С. 138–139.

93. **Особенности** ведения коллекции мяты / Л. А. Шелудько // Тез. доп. по методологічних основах формування, ведення і використання генет. ресурсів. – Х., 1996. – С. 182.

94. **Про рідну** природу / Л. А. Шелудько // Лубенщина. – 1996. – 14 груд. – С. 4.

95. **Разнообразие** образцов негибридных видов коллекции мяты / Л. А. Шелудько // Проблеми лікарського рослинництва: Тези доп. Міжнарод. наук.-практ. конф. з нагоди 80-річчя Інституту лікар. рослин. УААН (3–5 лип.

1996 р., м. Лубни). – Полтава: Астрейя, 1996. – С. 139–141.

96. Разнообразие образцов гибридных видов коллекции мяты / Л. А. Шелудько // Тез. докл. V Междунар. научн.-производств. конф. "Селекция, экология, технология возделывания и переработка нетрадицион. раст.". – Симферополь, 1996. – С. 76–78.

97. Роль коллекции в селекции лекарственных растений / Л. А. Шелудько, А. А. Порада // Тез. доп. по методологічних основах формування, ведення і використання генетичних ресурсів. – Х., 1996. – С. 183.

98. Селекция некоторых новых и нетрадиционных растений в Украине / Л. А. Шелудько // Материалы IV Междунар. конф. по селекции, технологиям возделывания и переработки нетрадиционных растений. – Симферополь, 1996. – С. 152–153.

99. Фертильность пыльцы и семенная продуктивность мяты водяной и канадской / Л. А. Шелудько // Вивчення онтогенезу рослин природних та культурних флор у ботаничних закладах і дендропарках Євразії. Матеріали 9-ї Міжнар. наук. конф. – К., 1996.

1997

100. Збереження генофонду м'яти в природі / Л. П. Шелудько // Проблеми експериментальної ботаніки та екології рослин: Зб. наук. пр. Вип. 1. – К.: Наук. думка, 1997. – С. 153–156.

101. Значення природних ресурсів лікарських рослин для селекції / Л. П. Шелудько // Тез. доп. конф. "Український степовий заповідник", присвяч. 70-річчю з дня заснування заповідника "Кам'яні могили". – К., 1997. – С. 146.

102. Лекарственные растения, вводимые в культуру / Л. А. Шелудько // Материалы VI Междунар. научн.-

практ. конф. "Нетрадиционное растениеводство, экология и здоровье". – Симферополь, 1997. – С. 504.

103. **Насіннєва** продуктивність материнки звичайної при інтродукції / Л. П. Шелудько // Тез. доп. четвертої міжнар. конф. з медичної ботаніки. – К., 1997. – С. 265–266.

104. **Насіннєва** продуктивність секуринєги куцистої при інтродукції / Л. П. Шелудько // Проблеми ботаніки і мікології на порозі третього тисячоліття: Матеріали Х з'їзду Українського ботанічного товариства, Полтава, 22–23 травня 1997 р. – Київ – Полтава, 1997. – С. 278.

105. **Селекція** душицы обыкновенной в Украине / Л. А. Шелудько // Тез. докл. II Междунар. симп. "Новые и нетрадиционные растения и перспективы их практического использования". – Пущино, 1997.

1998

106. **Інтродукція** змеєголовника молдавського в Лєсо-стєпи України / Л. А. Шелудько // Тез. докл. Междунар. конф. "Інтродукція нетрадиционных и редких сельскохозяйственных растений". – Пенза, 1998.

107. **Інтродукція** мяты длиннолистой в Украине / Л. А. Шелудько // Тез. докл. Междунар. научн. конф. "Інтродукція и отдаленная гибридизация". – М., 1998.

108. **М'ята** перцева Лідія. А.с. 1355 Україна, МКВ А01Н 1/03 / Л. А. Шелудько, О. І. Українець (Україна).

109. **Природная** флора – исходный материал для селекции / Л. А. Шелудько, А. Т. Горбань // Тез. ювілейн. конф. з нагоди 100-річчя Біосферного заповідника "Асканія-Нова": "Актуальні питання збереження та відновлення степових екосистем на півдні України". – К., 1998.

110. **Результати** селекції лікарських культур / Л. П. Шелудько // Тез. I Міжнар. конф. "Наука і освіта". – Дніпропетровськ, 1998.

1999

111. **Виведення** сорту м'яти перцевої Мама / А. Т. Горбань, Л. П. Шелудько // Звіт про НДР ДСЛР УААН (заключний). – Березоточа, 1999. – С. 1–24.

112. **Вирощування** екологічно чистої сировини м'яти перцевої / Л. П. Шелудько // Тез. V Міжнар. конгресу по біоконверсії органічних відходів. – Івано-Франківськ, 1999.

113. **Деякі** біологічні властивості материнки звичайної / Л. П. Шелудько // Тез. доп. конф. з пряно-ароматичних культур. – Ужгород, 1999.

114. **Інтродукція** перспективних лікарських рослин / Л. П. Шелудько, О. А. Порада, А. Т. Горбань // Тез. доп. конф. "Роль ботанічних садів у збереженні рослинного різноманіття". – К., 1999. – С. 25–26.

115. **Нові** сорти лікарських культур / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Тези міжнар. конф. по землеробству. – К., 1999. – С. 209–210.

116. **Розроблення** технології прискореного розмноження нового сорту цмину піскового Золотистий по скороченій схемі виробництва елітного насіння / А. Т. Горбань, Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Звіт про НДР ДСЛР УААН (заключний). – Березоточа, 1999. – С. 25–51.

117. **Ті пахощі** не запам'ятати... Із історії м'яти / Л. П. Шелудько // Жінка. – 1999. – № 11. – С. 21.

2000

118. **"Вирощуйте** нові сорти лікарських культур..." / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Пропозиція. – 2000. – № 1. – С. 47–48.

119. **Горицвіт** із легенди / Л. П. Шелудько // Жінка. – 2000. – № 11. – С. 18.

120. **Етапи** онтогенезу жовтушника лакфіолевидного / Л. П. Шелудько // Вивчення онтогенезу рослин природних та куль-

турних флор у ботанічних закладах і дендропарках Євразії: Тез. доп. 12-ї Міжнар. наук. конф. – Полтава, 2000. – С. 351.

121. **Жовтушник** лакфіолевидний Сонячний. А.с. 1473 Україна, МКВ А01Н 1/04 / Л. П. Шелудько (Україна).

122. **М'ята** Мама. А.с. 1470 Україна, МКВ А01Н 1/04 / Л. П. Шелудько, Н. С. Білик, Н. М.Скрипник (Україна).

123. **Сорт** жовтушника лакфіолевидного Сонячний – на поля нового тисячоліття / Л. П. Шелудько // Тез. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. "Землеробство України в ХХІ столітті". – К. – Чабани, 2000.

2001

124. **Онтогенез** м'яти перцевої / Л. П. Шелудько // Матеріали міжнар. конф. "Экологические основы онтогенеза природных и культурных сообществ в дендропарках Евразии". – Херсон, 2001. – С. 10–12.

125. **Особливості** промислового вирощування лікарських культур / Л. П. Шелудько // Пропозиція. – 2001. – № 4. – С. 46–47.

126. **Результати** селекції жовтушника лакфіолевидного / Л. П. Шелудько // Матеріали ХІ з'їзду Українського ботан. товариства. – Х., 2001. – С. 438–439.

127. **Селекція** лікарських культур в Україні / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань // Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть. Т. 3. – К.: Логос. – 2001. – С. 203–217.

128. **Селекція** м'яти перцевої в умовах Лісостепу України / Л. П. Шелудько // Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть. Т. 3. – К.: Логос, 2001. – С. 218–224.

129. **Травнева** лілія долин / Л. П. Шелудько // Жінка. – 2001. – С. 23.

2002

130. **Безсоння** овіює снами / Л. П. Шелудько // Жінка. – 2002. – № 4. – С. 3.

131. Вихідний матеріал в селекції материнки звичайної / Л. П. Шелудько // Міжнарод. наук.-практ. конф. "Ресурсознавство, колекціонування та охорона біорізноманіття". – Полтава, 2002. – С. 236–237.

132. Деякі біологічні особливості материнки звичайної в умовах Лісостепу України / Л. П. Шелудько // Сучасні проблеми інтродукції рослин та збереження біорізноманіття екосистем: Матеріали Міжнарод. наук. конф., присв. 125-річчю ботан. саду Чернівець. ун-ту ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – С. 147–148.

133. З історії селекції маку снотворного в Україні / Л. П. Шелудько, В. П. Кривуненко, О. П. Тараніч // Сб. тез. Междунар. конф. "Современные вопросы создания и использования сортов и гибридов масличных культур". – Запорожжє, 2002. – С. 86.

134. Накопичення ефірної олії новими сортами м'яти селекції станції в онтогенезі / Л. П. Шелудько // Матеріали XIV Міжнар. наук. конф. "Экологические основы онтогенеза природных и культурных сообществ Евразии". – Херсон, 2002. – С. 37–38.

135. Сорт жовтушника розлогого Пам'яті батька – перший в Україні / Л. П. Шелудько // Наук. пр. Полтав. держ. аграр. академії. – Т. 1 (20). Сільськогосподарські науки. – Полтава, 2002. – С. 87–88.

2003

136. Виведення сорту м'яти довголистої Посульська ліналоольна / А. Т. Горбань, Л. П. Шелудько // Звіт про НДР ДСЛР УААН (заключний). – Березоточа, 2003. – 15 с. – № ДР 0101U002830

137. Втілення ідей М. І. Вавілова в селекційній роботі з м'ятою в Лісостеповій зоні України / Л. П. Шелудько // Вісн. Полтав. держ. аграр. академії. – 2003. – № 5. – С. 71–72.

138. **Генофонд** лікарських рослин та науково-просвітницька діяльність Станції лікарських рослин УААН / Л. П. Шелудько, О. А. Порада // Матеріали міжнар. конф., присвяч. 45-річчю Запорізького міського дитячого ботан. саду. – Запоріжжя, 2003. – С. 130–132.

139. **Етапи** онтогенезу жовтушника розлогого / Л. П. Шелудько // Состояние и перспективы изучения онтогенеза растений природных и культурных флор Евразии: Материалы XV Междунар. науч. конф. – Х., 2003. – С. 173–174.

2004

140. **Желтушник** раскидистый / Л. А. Шелудько // Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания. – Полтава: Верстка, 2004. – С. 73–76.

141. **Мята** перечная / Л. А. Шелудько // Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания. – Полтава: Верстка, 2004. – С. 110–116.

142. **Синюха** голубая / Л. А. Шелудько // Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания. – Полтава: Верстка, 2004. – С. 160–163.

143. **Сорт** м'яги довголистої Посульська ліналоольна – джерело ліналоолу / Л. П. Шелудько, О. В. Середа, О. Г. Губаньов // Таврійський наук. вісн. Вип. 34. – Херсон, 2004. – С. 50–52.

144. **Шалфей** лекарственный / Л. А. Шелудько // Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания. – Полтава: Верстка, 2004. – С. 182–185.

145. **Шелудько** Л. П. М'ята перцева (селекція і насінництво). – Полтава: ВАТ "Видавництво "Полтава"". – 2004. – 200 с.

2005

146. **Використання** інтродукованих лікарських культур в селекції / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Інтродукція

рослин на початку ХХІ століття: досягнення і перспективи розвитку досліджень: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 70-річчю Нац. ботан. саду ім. М. М. Гришка НАН України 19–21 вересня 2005 р. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 164–166.

2006

147. Колекція генофонду м'яти і його використання в селекції / М. П. Колосович, Л. П. Шелудько // Тез. доп. міжнар. наук. конф. молодих вчених "Інноваційні напрямки наукової діяльності молодих вчених в галузі рослинництва" (Харків, 20–22 червня 2006 р.) – Х., 2006. – С. 47–48.

148. Лікарські рослини в озелененні / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Старовинні парки і ботанічні сади – наукові центри збереження біорізноманіття та охорони історико-культурної спадщини: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 210-річчю Нац. дендрологічного парку "НДІ НАН України "Софіївка"" (Умань, 25–28 вересня 2006 р.) Умань, 2006. – С. 438–439.

149. Перспективні сорти лікарських рослин родини губоцвітих, виведені в ДСЛР / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Матеріали XII з'їзду Укр. ботан. товариства (Одеса, 15–18 травня 2006 р.) – Одеса: Альянс-Юг, 2006. – С. 391.

150. Результати селекції м'яти в умовах Лесостепи України // Л. А. Шелудько, Л. А. Середа, А. Г. Губанев, А. В. Середа // Лекарственное растениеводство: Матеріали Міжнародн. научн. конф., посвящ. 75-летию ВИЛАР. – М., ВИЛАР, 2006. – С. 302–306.

151. Сорт змієголовнику молдавського Запашний / Л. П. Шелудько // Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 90-річчю Дослідної станції лікарських рослин УААН (с. Березоточа, 12–14 липня 2006 р.) – К., 2006 – С. 253–254.

152. **Творці** сортів лікарських культур / Л. П. Шелудько // Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 90-річчю Досл. станц. лікарськ. рослин УААН (с. Березоточа, 12–14 липня 2006 р.). – К., 2006 – С. 51–57.

153. **Чубарова** Тамара Якимівна (1909–1962) / А. П. Богорада, О. М. Перепелова, Л. П. Шелудько // Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 90-річчю Дослідної станції лікарських рослин УААН (с. Березоточа, 12–14 липня 2006 р.). – К., 2006 – С. 15–18.

2007

154. **Інтродуковані** лікарські рослини – вихідний матеріал для селекції / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Інтродукція рослин на початку ХХІ століття: досягнення та перспективи: до 120-річчя з дня народження академіка М. І. Вавилова: Матеріали Міжнар. наук. конф. – К.: Фітосоціоцентр, 2007. – С. 184–187.

155. **Методика** проведення експертизи сортів змієголовника молдавського (*Dracoscephalum moldavicum* L.) на відмінність, однорідність і стабільність / Л. П. Шелудько, О. А. Порада // Охорона прав на сорти рослин. Оф. бюл. – 2007. – Ч. 2. – № 3. – С. 39–44.

2008

156. **Биологические** особенности и плодоношение валерианы лекарственной в Лесостепи Украины / Л. А. Шелудько, В. В. Рак // Материалы XVII междунар. симпоз. "Нетрадиционное растениеводство". Секция "Охрана природы. Эниология. Экология и здоровье" (Алушта, 13–21 сентября 2008 г.). – Симферополь. – 2008. – С. 284–285.

157. **Етапи онтогенезу змієголовника молдавського** / Л. П. Шелудько, О. А. Порада // Биологический Вестник. – 2008. – Т. 12, № 2. – С. 43–44.

158. **Жовтушник розлогий, сорт Памяті батька**. А.с. 08346 Україна / Л. П. Шелудько (Україна).

159. **Змієголовник молдавський, сорт Запашний**. А.с. 08183 Україна / Л. П. Шелудько, О. А. Порада, Н. С. Білик, Н. М. Скрипник (Україна).

160. **Материнка звичайна, сорт Україночка**. А.с. 08184 Україна / Л. П. Шелудько, А. Т. Горбань, Н. С. Білик, Г. І. Бушуєва (Україна).

161. **М'ята довголиста, сорт Посульська ліналоольна**. А.с. 08186 Україна / Л. П. Шелудько (Україна).

162. **М'ята перцева, сорт Лебедина пісня**. А.с. 08185 Україна / Л. П. Шелудько (Україна).

163. **Результати і методи селекції лікарських культур: досвід та напрацювання науковців дослідної станції лікарських рослин** / Н. І. Куценко, Л. П. Шелудько, О. М. Куценко // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (присвячується 120-річчю від дня народження М. І. Вавилова). – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – С. 56–59.

164. **Створення базової та учбової колекції м'яти в Дослідній станції лікарських культур** / М. П. Колосович, Л. П. Шелудько, Н. Р. Колосович // Генетичні ресурси рослин. – 2008. – № 2. – С. 62–68.

2009

165. **Матеріалізація м'ятного аромата: найлучшие промышленные сорта лечебной мяты вывели в Лубнах еще в прошлом столетии** / Л. Шелудько, В. Самородов, С. Поспелов // Зерно. – 2009. – № 12. – С. 38–42.

2010

166. **Інтродукція** та селекція м'яти на Полтавщині: від витоків до сьогодення / Л. П. Шелудько, В. М. Самородов, С. В. Поспелов // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. – Полтава: Шевченко Р. В., 2010. – С. 142–146.

167. **Лікарські** рослини родини айстрових – окраса для ботанічного саду / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Матеріали Міжнар. наук. конф. "Інтродукція рослин, збереження та збагачення біорізноманіття в ботанічних садах і дендропарках", присвяч. 75-річчю Нац. ботан. саду ім. М. М. Гришка НАН України (15–17 вересня 2010 р.). – К., 2010. – С. 344–345.

168. **Оцінка** садивного матеріалу сортів м'яти селекції ДСЛР / Л. П. Шелудько // Таврійський наук. вісн. Вип. 71. Ч. 2. – Херсон, 2010. – С. 185–187.

2012

169. **Результати** та перспективи селекційної роботи з лікарськими культурами в ДСЛР ІСПС НААН / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко // Таврійський наук. вісн. Вип. 80. – Херсон, 2012. – С. 187–191.

2013

170. **Лікарські** рослини. Селекція і насінництво / Л. П. Шелудько, Н. І. Куценко. – Полтава: Копі-центр, 2013. – 475 с.

2015

171. **Колекція** лікарських видів на Дослідній станції лікарських рослин / М. П. Колосович, Л. П. Шелудько, Л. А. Глуценко, Р. В. Мельничук, Т. Л. Шевченко, М. А. Калініна // Посібник українського хлібороба: "Генетичні ресурси рослин України". – Х., 2015. – Т. 1. – С. 261–267.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ Л. П. ШЕЛУДЬКО

1996

1. Інститут лікарських рослин Української академії аграрних наук. Сторінки 80-річної історії / А. Т. Горбань, В. Б. Іванов, В. М. Самородов, В. П. Кривуненко, А. П. Богорада. – Полтава: ІВА Астрей, 1996. – 27 с.: фот.

Про діяльність Л. П. Шелудько. – С. 4, 18, 19.

2000

2. Горлачова С. С. Шелудько Лідія Панасівна // Вчені-генетики і селекціонери у галузі рослинництва. Кн. 4. – К.: Аграрна наука, 2000. – С. 339–341: фот. (Серія Українські вчені-аграрії ХХ століття).

2001

3. Шелудько Лідія Панасівна // Жінки України: Біографічн. енциклопед. словник. – К.: Фенікс, 2001 – С. 507: фот.

2007

4. Самородов В. Запавні шедеври Королеви м'ят [Л. П. Шелудько] // Трудова Полтавщина. – 2007. – 4 трав. – С. 6: фот.

5. Самородов В. Лубенська служителька богині Менти [Л. П. Шелудько] // Дачник. – 2007. – Трав. – № 20 – С. 4: фот.

6. Самородов В. Увінчана лаврами та м'ятою [Л. П. Шелудько] // Зоря Полтавщини. – 2007. – 4 трав. – С. 11: фот.

7. Самородов В., Поспелов С. А м'ята душу полонила // Село полтавське. – 2007. – 30 листоп. – С. 15: фот.

Нарис про Л. П. Шелудько

8. Самородов В. Н., Поспелов С. В. Непревзойденные сорта мяты: Грани таланта Лидии Шелудько // Агровісник: Україна. – 2007. – № 12. – С. 48–50.

2013

9. Шелудько Л. П., Куценко Н. І. Лікарські рослини (селекція і насінництво). – Полтава: Копі-центр, 2013. – 475 с.: фот.

Про діяльність та професійні здобутки Л. П. Шелудько. – С.: 62, 65, 88, 91, 94, 95, 128, 129, 151, 161, 164, 165, 168, 170, 210, 215, 220, 221, 222, 368–371, 395, 438, 439.

2022

10. Глущенко Л. А. Лідія Шелудько: життя з Україною в серці // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листоп. 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 42–54.

11. Клименко С. В. Л. П. Шелудько – відома українська селекціонерка, науковиця, дослідниця лікарських рослин // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листоп. 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 25–27.

12. Колосович М. П. Романтичний науковець // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листоп. 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 28–29

13. Куценко Н. І. Світлій пам'яті Лідії Панасівни Шелудько (20.11.1937 – 03.02.2019) // Лікарське рослинниц-

тво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листоп. 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 30–35

14. **Лідія Шелудько**: фотолітопис життя та найбільш вагомих здобутків // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листопада 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 9–20

15. **Самородов В. М., Поспелов С. В., Федорчук М. І.** У сяйві променистим славних літ: до 85-річчя Л. П. Шелудько (1937–2019) // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листопада 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 34–39

16. **Шиян О. О.** З творчої спадщини Лідії Шелудько (1937–2019) // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали X Міжнарод. наук.-практ. конф. 21–22 листопада 2022 р., м. Полтава. – Полтава, 2022. – С. 40–41

2023

17. **Лідія Шелудько (1937–2019)**: від периферійної селекції до академічного визнання / В. Самородов, С. Поспелов, Л. Глущенко, Н. Куценко // Наукова спадщина вченої Віри Жук (1928–2008): Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф, присвяч. 95-річчю від дня народження науковиці. – Полтава: ПУЕТ, 2023. – С. 534–539.

18. **Лідія Шелудько (1937–2019)**: ім'я в літописі селекційної науки України / В. Самородов, С. Поспелов, Л. Глущенко, Н. Куценко // Сучасні напрями та досягнення селекції і насінництва сільськогосподарських культур: Матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 75-річчю заснування каф. селекції, насінництва і генетики. 15 травня 2023 р. – Полтава: ПДАУ, 2023. – С. 22–25.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Андрієнко О. С. 13
Бабіна Р. Д. 82
Балацька І. 52
Баньковський О. І. 45
Білик М. Н. 15
Білик Н. С. 11, 100, 105
Білим О. Я. 75
Бобоха С. М. 19
Богорада А. П. 107
Бойко В. С. 69
Бойченко І. В. 15, 26, 33, 67, 88
Бойченко Э. С. 90
Бородин А. И. 90
Брикін А. І. 9, 36, 89
Бузель Н. А. 89
Бурлаков С. 5
Вавилов М. І. 40, 101
Василенко Р. Л. 73
Ветчиніна М. П. 33
Вишня О. 71
Глазова М. В. 9, 36, 85, 89
Глазовий П. 71
Глущенко Л. А. 48, 49, 51, 53, 56,
57, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 70,
71, 74, 81, 82, 94, 106, 109
Головко Г. К. 15
Гончаренко Т. 68
Горбань А. Т. 11, 19, 69, 93, 94, 96,
98, 99, 100, 101, 107
Городницька Я. 48
Губаньов О. Г. 19, 102, 103
Даныливі І. Г. 88
Дояр Н. 68
Дубинець С. Г. 88
Дяченко Т. М. 73
Зайкевич А. Є. 5
Захарова О. И. 89
Іванов В. Б. 107
Калініна М. А. 106
Карпенчук Г. К. 13
Киричок О. Г. 15
Кіщенко І. 52
Клименко С. В. 22, 108
Ковинева В. М. 89
Ковінька О. 71
Кодаш А. Г. 89
Коломієць Г. В. 75
Коломієць М. І. 52
Колосович М. П. 48, 49, 52, 56, 58,
59, 60, 64, 68, 69, 70, 103, 105,
106, 108
Колосович Н. Р. 105

- Коляснікова Н. 23
Кондратенко Л. М. 15, 18, 26, 85, 88, 90
Конон Н. Т. 9, 92
Корнева Е. И. 87, 88, 89, 90
Кривуненко В. П. 101, 107
Кучмай Г. М. 5, 40, 42, 58
Куценко Н. І. 11, 19, 29, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 67, 68, 70, 72, 75, 82, 94, 99, 102, 103, 104, 108, 109
Куценко О. М. 19, 105
Лаптев Ю. 86
Лисенко Т. Д. 40
Львов М. О. 5, 30, 31, 40, 58
Максименко О. І. 26
Малик В. 71
Марченко Н. І. 19
Михайлов В. 23
Михайлова Є. 23
Матвієнко М. В. 82
Мельничук Р. В. 106
Миколенко В. Г. 26
Навашин С. Г. 31
Невзорова В. 23
Пакалн Д. А. 87, 88
Педас 41
Перебийнос Л. И. 88
Перепелова О. М. 9, 15, 36, 44, 57, 58, 88, 89, 92, 93, 95
Порада О. А. 19, 39, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 102, 104, 105
Поспелов С. В. 105, 106, 108, 109
Пурієвич К. А. 31
Рак В. О. 9, 18, 35, 88, 89, 91, 92, 104, 109
Росачинський Г. 23
Рубін С. С. 13, 22
Ружицький О. 24
Самородов В. М. 82, 83, 105, 106, 107, 108
Свідзинський В. 22
Семенюк В. 23
Середа О. В. 45, 94, 102, 103
Скрипник Н. М. 11, 100, 105
Скуратовська К. Д. 76, 77
Старицький М. 67, 76
Стіхін В. О. 9, 10, 85, 89
Тараніч О. П. 15, 33, 88, 90, 93, 101
Турсін Г. С. 10, 43, 88, 89
Українець О. І. 10, 91, 98
Усенко Н. В. 76
Устименко О. В. 48, 50, 62, 66, 71
Федорчук М. І. 109
Федько Р. М. 48, 50, 53, 54, 56, 60, 62, 64, 67, 68, 69
Філіпов О. І. 26, 63
Холодний М. Г. 31
Чубарова Т. Я. 5, 31, 32, 33, 58, 59, 104
Шаповал Г. Г. 9, 15, 43, 89, 91
Шевченко Т. Л. 106
Шелудько Г. П. 54, 55
Шелудько М. Ю. 54, 55, 56
Шелудько П. С. 54, 55, 56
Шиян О. О. 78, 109

ЗМІСТ

Енергетика життєвого та професійного поступу Лідії Шелудько (1937–2019)	5
Основні дати життя та діяльності кандидата сільськогосподарських наук, старшого наукового співробітника Лідії Панасівни Шелудько	8
Лідія Шелудько (1937–2019): загальний та локальний виміри життя	12
Біографічний профіль Лідії Шелудько	22
Сортовий доробок Лідії Панасівни Шелудько та його значення для розвитку лікарського рослинництва України	29
Хай світиться її душа між нами	48
Лідія Шелудько: талант, який світить селекції	73
Лідія Шелудько у вдячній пам'яті та шані	78
Хронологічний показчик наукових праць Л. П. Шелудько	84
Література про життя та діяльність Л. П. Шелудько	107
Іменний показчик	110

Наукове видання

САМОРОДОВ Віктор Миколайович
ПОСПЄЛОВ Сергій Вікторович
ГЛУЩЕНКО Людмила Анатоліївна
КУЦЕНКО Наталія Іванівна

ВИСОКІ ВІТРИЛА
ЖИТТЯ
ЛІДІ ШЕЛУДЬКО

За науковою редакцією В. М. Самородова
Художньо-технічний редактор Г. П. Грибан
Коректор Л. М. Калашник
Обкладинка Є. Г. Прокопенка
Комп'ютерна верстка А. М. Миронової

Підписано до друку 28.06.23. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC.
Ум. друк. арк. 6,8. Ум. фарб.-відб. 7,4.
Обл.-вид. арк. 5,3. Тираж 100 пр. Вид. № 8.

На обкладинці фото Л. П. Шелудько

Мова українська

Видавець і виготівник: ПП «Дивосвіт».
36039, Полтава, вул. Раїси Кириченко, 36
E-mail: divosvit2007@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 866 від 22.03.02.

РАДИМО ПРОЧИТАТИ ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНУ СЕРІЮ

"Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини: факти, документи, бібліографія", засновану доцентом Полтавського державного аграрного університету В. М. Самородовим у 2005 р.

Академік М. І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Халимон О. В.; наук. ред. В. А. Вергунов. – Полтава: Верстка, 2005. 180 с. (Кн. 1).

В. В. Докучаєв і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Верстка, 2007. 184 с. (Кн. 2).

"Велика єдність праці і культури": штрихи до портрета сорто-випробувальника і селекціонера Петра Шеренгового / уклад.: Самородов В. М., Дениско Т. О., Каневська Л. П.; наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Верстка, 2006. 72 с. (Кн. 3).

Серед квітів і трав: штрихи до портрета ботаніка та природоохоронця Олени Байрак / уклад.: Самородов В. М., Козельська Г. А.; наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Верстка, 2007. 84 с. (Кн. 4).

В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. 260 с. (Кн. 5).

Серця золотий запас: штрихи до портрета вченого, організатора аграрної науки Федора Почерняєва / уклад.: Нагаєвич В. М., Самородов В. М.; наук. ред. В. П. Рибалко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 104 с. (Кн. 6).

Природознавець Микола Гавриленко: епоха та пам'ять / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. М. В. Гриньова. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 203 с. (Кн. 7).

"Бентежний талант хлібороба": штрихи до портрета агроеколога Семена Антонця / уклад.: Самородов В. М., Поспелов С. В.; наук. ред. Самородов В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2010. 236 с. (Кн. 8).

В. І. Сазанов: портрет розбудовника сільськогосподарської дослідної справи та громадянина / уклад.: Вергунов В. А., Само-

родов В. М.; наук. ред. Вергунов В. А. – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. 174 с. (Кн. 9).

Апостол раціонального рільництва С. Ф. Третьяков / уклад.: Вергунов В. А., Самородов В. М., Опара Н. М.; наук. ред. Вергунов В. А. – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. 174 с. (Кн. 10).

Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX – XX ст.) / Самородов В. М., Кигим С. Л.; за наук. ред. Самородова В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2016. 144 с. (Кн. 11).

Аграрний просвітник О. О. Іллічевський (1865–1941) / уклад. Самородов В. М., Халимон О. В.; за наук. ред. Самородова В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2020. 98 с. (Кн. 12).

Звитяжець наукового свинарства О. П. Бондаренко (1884–1937) / Нагаєвич В. М., Самородов В. М., Сокирко М. П., Шостя А. М.; за наук. ред. Самородова В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2021. 100 с. (Кн. 13).

Сергій Іллічевський (1895–1959): життя в ім'я ботаніки / уклад.: Самородов В. М., Халимон О. В.; за наук. ред. Самородова В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2021. 256 с. (Кн. 14).

А. Є. Зайкевич і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / Самородов В. М., Поспелов С. В.; за наук. ред. Самородова В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2022. 76 с. (Кн. 15).